

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ
Форма навчання: заочна
Кафедра: української мови і літератури

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

**ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ
ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЧИТАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ**

Виконала: магістрантка 2 курсу
спеціальності _____

Бас Л.П.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий
керівник: _____

**к.філ.н., доцент
Нікітова І.І.**

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент: _____

**к.філ.н., доцент
Швець Т.В.**

(прізвище та ініціали)

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ПИСЬМЕННИКІВ У ЗЗСО ЯК СПОСОБУ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Проблема читання учнями художньої літератури та складність її вирішення на сучасному етапі	7
1.2. Питання взаємозв'язку життя і творчості письменника у філософії та літературознавстві	10
1.3. Психолого-педагогічні умови розвитку інтересу до читання в процесі вивчення біографій письменників на уроках літератури в ЗЗСО	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЧИТАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ПИСЬМЕННИКІВ	24
2.1. Педагогічні майстерні з біографій письменників та їх вплив на розвиток інтересу до читання художніх творів	24
2.2. Роль текстів підручників при вивченні біографій письменників та види завдань для учнів, які сприяють розвитку інтересу до читання ...	32
2.3. Уроки з обміну читацьким досвідом, уроки-дискусії з проблем читання та роль біографічного матеріалу в них	40
2.4. Створення учнями презентацій біографій письменників	53
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Читання є найважливішим елементом культури. Суспільство, що читає, є суспільством мислячим. Основна тенденція останніх років – падіння інтересу до читання. Криза читання спостерігається у всіх розвинених країнах, зокрема й в Україні. У світовій практиці напрацьовано великий досвід у вирішенні проблем кризи читання. У багатьох країнах проводяться різноманітні заходи щодо захисту читання, його стимулювання, створюються Центри читання (США, Німеччина, Великобританія та ін.), національні проєкти.

Враховуючи особливу роль книги у становленні та розвитку особистості, можна стверджувати, що основні зусилля педагогів мають бути спрямовані на те, щоб закласти міцні основи читацької культури вже у шкільному віці, створити умови для її розвитку силами, насамперед, учителів літератури.

Одним із засобів, що сприяють вирішенню цих завдань, на наш погляд, є знайомство з біографіями письменників на уроках літератури в школі. Але, незважаючи на те, що вже розроблено питання про різні види біографій письменників, біографії в підручниках часто перенасичені датами, нудні та нецікаві для учня і не завжди ефективно використовуються вчителем на уроці. При цьому не можна забувати, що уроки з вивчення біографії письменника – це своєрідна психологічна та естетична підготовка до вивчення художнього тексту. Вони не будуть ефективними без непідробного інтересу учня до особистості письменника та всього того, що з нею пов'язано. Також треба враховувати і те, що по відношенню до кожного письменника треба використовувати певний тип біографії і ретельно відбирати необхідний для цього матеріал, а також звертати увагу на якість матеріалу, що відбирається, спосіб його подання під час уроку.

Хоча багато дослідників звертали увагу на питання виховання читача, але вивчення біографії письменника як засіб розвитку інтересу до читання програмних і позапрограмних творів не розглядалося раніше. Також ще не

розкритий повністю навчальний та виховуючий потенціал такого виду тексту, як біографія.

На сьогодні накопичено багатий практичний досвід вивчення творчої індивідуальності письменників. Принцип виховного навчання на прикладах біографій розробляється і втілюється в життя вченими-методистами В.Дроботом, Т. Чирковською Л.Мацько, Л.Кравець та ін.

Біографія служить своєрідним ключем до творчості письменника, з її допомогою можна провести більш повний аналіз досліджуваного твору. Зарубіжні дослідники Р. Уеллек і О. Уоррен пишуть про те, що «біографія – матеріал для психології художньої творчості (психології творця й самого творчого процесу)» [19, с. 17]. У роботах М. Рибнікової, В. Дробота, Н. Волошиної, Т.Браже, Б. Степанишина, Л.Мірошниченко, Ю. Ковбасенка, А.Вітченка, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, Г. Токмань Л. Овдійчук різнобічно висвітлено методичні аспекти вивчення біографії письменника в закладі середньої освіти. Поняття "читацькі інтереси" визначає О. Савченко. В дисертаційній праці Г. Островської, зокрема, змодельовано методичну систему формування готовності майбутніх учителів літератури до вивчення з учнями біографії письменника.

Актуальність дослідження, обумовлена низьким рівнем інтересу до читання у більшості учнів старших класів та зниження якості знань з літератури, у тому числі якості, знань біографічних матеріалів; необхідністю використання потенціалу біографій письменників у процесі розвитку інтересу до читання у старшокласників.

Усе сказане вище визначає актуальність дослідження: на сучасному етапі необхідно приділяти особливу увагу розвитку інтересу до читання та культури осмисленого читання та дослідити резерви біографії письменника як засобу розвитку цього інтересу. Постановка цих проблем визначила вибір теми дослідження: **«Вивчення біографії письменника як спосіб розвитку інтересу до читання художніх творів».**

Об'єкт дослідження – вивчення біографії письменників у старших класах на уроках літератури в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методичні аспекти, які сприяють розвитку інтересу до читання художніх творів шляхом вивчення біографії письменника.

Мета дослідження – розробити методичні принципи та умови вивчення біографії письменника, що здійснюють ефективний вплив на учня, його інтерес до читання.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати проблему взаємозв'язку життя і творчості письменника у філософії та літературознавстві.
2. Проаналізувати освітню практику вивчення біографії письменників у ЗЗСО та способи формування інтересу до читання.
3. Розробити методичні принципи та умови вивчення біографії письменника та спираючись на них – систему занять з вивчення біографії письменника в старших класах.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз наукової (літературознавчої, культурологічної, соціологічної; бібліотекознавчої, методичної та педагогічної) літератури з обраної теми;
- вивчення освітньої практики;
- діагностика інтересу до читання та рівня знань біографічного матеріалу (анкетування, тестування, інтерв'ювання);
- вивчення читацьких формулярів учнів;
- бесіди з учнями, вивчення творчих робіт учнів та їх аналіз.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що запропонована методика може бути використана під час створення авторських програм елективних курсів з літератури. Позначені підходи до вивчення біографії письменника за умов змінених ідеалів та оцінки особистості можуть бути використані в роботі на заняттях з дисциплін методичного циклу зі студентами

педагогічних ЗВО та при проходженні ними педагогічної практики, а, також можуть бути використані на уроках гуманітарного та естетичного циклів на формування та розвитку інтересу до видатної особистості.

Апробація результатів дослідження: Основні результати кваліфікаційної роботи обговорювались на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 13 трав. 2024 р.). Публікація на тему «Специфіка використання біографічного матеріалу на уроках позакласного читання в старшій школі» вміщена в збірнику матеріалів конференції; на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна дитяча література: реалії і перспективи» (Хмельницькій, 17 квітня 2024 р.). Публікація на тему «Використання потенціалу біографій письменників у процесі розвитку інтересу до читання старшокласників» вміщена в збірнику матеріалів конференції; на XIV Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів «Глухівські наукові читання – 2024. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (Глухів, 10-12 грудня 2024 р.). Публікація на тему «Уроки обміну читацьким досвідом з проблем читання як складова системи розвитку інтересу до читання художньої літератури» вміщена в збірнику матеріалів конференції.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 найменувань) та 2 додатків. Загальний обсяг роботи – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ПИСЬМЕННИКІВ У ЗЗСО ЯК СПОСОБУ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Проблема читання учнями художньої літератури та складність її вирішення на сучасному етапі

Про проблему читання та падіння інтересу до читання останніми роками говорять і пишуть багато на різних рівнях: від шкільних викладачів літератури до чиновників в уряді. Ця проблема актуальна не тільки для України, а й для багатьох інших країн світу.

Читання як засіб отримання інформації та необхідна передумова інтелектуального розвитку поступово втрачає свою актуальність поряд із телебаченням та електронними комунікаціями. За даними соціологічних досліджень для 73 % населення країни читання не є провідним інтересом, а кожний четвертий українець не відкриває книг взагалі [1]. Криза читання спостерігається не лише в Україні. В багатьох, навіть розвинутих країнах світу, відбувається зниження інтересу населення до друкованої продукції. В зв'язку з цим, в Німеччині, Франції, Великій Британії, Нідерландах та інших країнах Європи прийняті Національні програми, спрямовані на розв'язання цієї проблеми.

За підсумками масштабних соціологічних опитувань, здійснених Інститутом соціології НАН України, виявилось, що у структурі дозвілля населення України перше місце посідають їхні контакти із мас-медіа (телебачення, радіо, преса). Дослідження показують складність процесів, що відбуваються в читанні, і відзначають ряд факторів, що впливають на нього:

- економічна ситуація в країні, яка вплинула на соціальне розшарування в суспільстві;

- реформа системи освіти, перебудова навчальних програм, збільшення навчального навантаження;
- низький рівень усвідомлення підростаючим поколінням важливості процесу читання;
- розвиток нових моделей і напрямів застосування засобів масової інформації та способів електронної комунікації;
- стан бібліотечної справи в країні [1].

Педагоги, бібліотекарі, психологи пропонують свої способи та методи щодо зміни ставлення у суспільстві до читацької, книжкової культури та виховання вдумливого, свідомого читача. Проблема читання цікавить фахівців різних галузей науки: психологів, педагогів, бібліотекознавців, книгознавців, логопедів, фізіологів та ін. Фахівці відзначають зниження інтересу до читання, мається на увазі не лише читання якісної літератури, а й культура читання. Це серйозна проблема, яка потребує вирішення та є особливо актуальною в наш час, коли книги витісняються телевізором та комп'ютером.

Вступ до інформаційного суспільства визначив усвідомлення читання як «виду пізнавально-комунікативної діяльності, сутність якої полягає в активному цілеспрямованому перетворенні та підпорядкуванні змісту тексту різним потребам соціального суб'єкта» [57, с. 5]. У даному визначенні зацентровано на комунікативному аспекті читання, читацької діяльності, що відбиває ціннісні орієнтації сучасного суспільства.

Фундаментальною основою гуманістичної концепції особистості є особистісно-діяльнісний підхід: особистість, яка володіє вмінням та навичкам зовнішньої та внутрішньої діяльності, механізмами саморозвитку, стає суб'єктом власного розвитку. Виникає розуміння ролі читання як найважливішого гуманістичного способу самоорганізації, запоруки особистісного зростання [57].

Сьогодні приходить усвідомлення читання як виду комунікації, що передбачає визнання, діалогу між рівноправними індивідами, обмін знаннями та цінностями [29].

У Державному стандарті базової середньої освіти одним із наскрізних в усіх ключових компетентностях є таке вміння: 1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, вміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів [14].

Формування інтересу до читання – це цілісний процес виховання, формування етичних та естетичних властивостей особистості читача. Дослідники дитячого читання відзначають, що виховуючи читача, ми також виховуємо людину.

«Є три види читачів: перший – це ті, хто насолоджується, не оцінюючи, другий – ті, хто оцінює, не насолоджуючись, і третій, об'єднаний, – ті, хто оцінює, насолоджуючись, і насолоджується, оцінюючи». У цій класифікації, запропонованій Й.В.Гете, – ключ до розуміння образу творчого читача. На такого читача – чуйного, естетично грамотного, який сприймає та оцінює літературний твір з позиції розвиненого мистецького смаку, орієнтуються письменники [29].

Проте, людина не народжується талановитим читачем. Читацький талант, культура читання з'являються у процесі виховання. «Проблема «як читати художню-літературу» лише здається простою. Література – це людські долі, це складні людські взаємини, це дійсність, сповнена протиріч, це глибока психологія персонажів, це творчість письменника, яка вимагає творчості читача у відповідь» [27].

Формування та розвиток грамотного, культурного, творчого читача, який вміє орієнтуватися у світі літератури, розуміти й естетично оцінювати різноманітні літературні твори – важлива задача, що стоїть перед школою. Але для того, щоб її вирішити, необхідно знати, що входить у поняття читацької культури, інтересу до читання, а потім цілеспрямовано вести роботу з формування читача. На нашу думку, одним із способів формування інтересу до читання є вивчення біографій письменників. Ця тема привертала увагу філософів, філологів, педагогів і методистів з давніх-давен, однак потенціал біографії як засобу формування інтересу до читання не розглядався вченими детально.

1.2. Питання взаємозв'язку життя і творчості письменника у філософії та літературознавстві

Формування та розвиток грамотного, культурного, творчого читача, який вміє орієнтуватися у світі літератури, розуміти і естетично оцінювати різні літературні твори – важливе завдання для сучасної школи. Проте, для його вирішення необхідно знати, що входить до поняття читацької культури, інтересу до читання, щоб цілеспрямовано вести роботу по формуванню читача. На наш погляд, одним із способів формування інтересу до читання є вивчення біографій письменників. Ця тема привертала увагу філософів, філологів, педагогів та методистів з давніх-давен.

Останнім часом вчені все частіше звертають увагу на постійну і глибоку взаємодію мистецтва та герменевтики. З усіх видів мистецтва герменевтика найближче пов'язана із художньою літературою. Сам термін «герменевтика» виник у античні часи й означав «мистецтво тлумачення; йшлося про розуміння і пояснення, наприклад, пам'яток стародавньої літератури» [56, с. 54]. Нині герменевтика розглядається в основному як вчення про розуміння сенсу

текстів, які інтерпретуються, що має яскраво виражену методологічну спрямованість. Нас цікавить, насамперед, одна з головних ідей герменевтики – ідея зв'язку між життям і творчістю художника, творця.

Власне, герменевтика як наукова дисципліна розроблялася видатним теологом і філософом, пастором Фрідріхом Шлейєрмахером, так званим «батьком герменевтики». Герменевтика стає спеціальною методологією правильного розуміння текстів, що інтерпретуються, а тим самим і людської індивідуальності, «своєї» й «чужої». На думку «батька герменевтики», щоб зрозуміти автора, треба з'ясувати, у яких значеннях він вживав слова, поняття та речення, розглядаючи зовнішню форму твору. Але духовний сенс неможливо розкрити лише за допомогою логіки, граматичного тлумачення. Ідентифікація дослідника з автором вимагає психологічної інтерпретації, де головне – інтуїція, завдяки якій можна проникнути у творче «я» митця та у духовний зміст твору, його внутрішню форму. Ці два методи мають органічно поєднуватися [56, с. 55].

Новий етап у розвитку герменевтики як мистецтва та теорії розуміння пов'язаний з ім'ям В.Дільтея. Герменевтика трактується ним як філософська наука про розуміння, що передбачає синтетичне вміння бачити за фактами, подіями, річчю саморух людського духу. Звідси специфіка гуманітарного знання: воно базується на переживанні-співпереживанні духовного світу – людського досвіду, в його історичній динаміці. Дільтей вважає: щоб увійти в історичний світ класичного твору, треба перевтілитися у нього [55].

Талановитим представником позитивізму у літературі був Ш.-О.Сент-Бев, французький поет і критик, який вважав себе послідовником Ф.Бекона й Ю.Конта. основна ідея така ж, як і у Дільтея: критик, літературознавець повинен виходити із внутрішнього світу та умов існування автора, тоді він зрозуміє його самого і його неповторність. У Дільтея особистість справжнього художника трактується більшою мірою в ірраціональному контексті, Сент-Бев раціоналістичніший і, не висуваючи на перший план інтуїтивний фактор,

підкреслює значимість дискурсивного знання, проте визнає, що при вивченні творчої індивідуальності в ній залишається частка непізнаного.

Звісно, Сент-Бев розумів першорядне значення художнього тексту, виходячи з якого й слід отримувати уявлення про його автора. Проте такий текст треба розглядати зсередини, для чого необхідно ретельно вивчати щоденники, листи, чернетки, нотатки художника, його життєву біографію, а також саму епоху, звертаючись до історичних джерел та мемуарної літератури [9].

Видатний мистецтвознавець, історик і соціолог мистецтва І.Тен наполягав на необхідності соціологічно обґрунтованого вивчення культурно-історичного процесу. Художник та його твори мають розглядатися у єдності зі своєю епохою і тією публікою, яка тоді існувала. Важливим для Тена є й глибокий аналіз творчої індивідуальності автора, зокрема його життєвої біографії. Тен вважав за необхідне детально аналізувати біографію художника, його творчу лабораторію, його уподобання, погляди, відповідну документацію, підкреслював провідну роль особистісного чинника. Однак він вважав, що необхідно виявляти ті особливості «раси», фізико-географічного та соціального середовища, які історично формували художника [9].

Проблема автора та глибокого розуміння його особистості, як вона виражена у творі – це проблема онтологічна. Її посилено розробляв М. Хайдеггер. Він зазначав, що є два типи мистецтва: таке, що охоплює істину в бутті, тобто справжнє, і поверхове, таке, що істини не знає. Високе мистецтво можна досягнути лише за допомогою інтелектуальної інтуїції: реалізуючи її, важливо досягнути, не автора, а буттєву сутність художнього твору, його таємницю, яка по-різному може бути інтерпретована. Власне творчий акт пізнати неможливо, це ірраціонально, тому і поет, художник – певної мірою медіум, який дозволяє невідомій йому силі передати людям найвищі прояви буття й об'єднати людей внутрішнім рухом до істини. Хайдеггер знижує естетичну роль художника, його власну позицію, виражену у тексті [55].

Гадамер і Барт, а також представлені ними наукові школи, зійшлися в тезі: художній та будь-який інший текст треба вивчати лише в єдності його власних значень та символів та у принциповому відокремленні від особистості автора, що дозволяє домогтися справжньої об'єктивності в інтерпретаційних судженнях [56].

Є. Громов стверджує, що критика, мистецтвознавство як складові герменевтичного досвіду не можуть містити у собі професійний аналіз авторської присутності у художньому творі. Вчений розрізняє два рівня такого аналізу. Перший – власне художній текст, в якому інтерпретатор прагне виявити авторський слід – творчий задум, погляди, почуття, які володіли художником. Другий рівень складається із комплексного вивчення творчої та буттєвої біографії художника. Вона завжди так чи інакше пов'язана з його творінням. Часто рішучий вихід на історико-біографічний рівень професійного аналізу творчої особистості є не тільки корисним, а й повністю необхідним. Поза ним неможливо зрозуміти багато суттєвого у творах, які розглядаються, настільки тісно вони переплетені з життям їхнього автора [9].

Є. Громов у книзі «Мистецтво та герменевтика в її естетичних та соціологічних вимірах» (2004) наголошує: «Щоб всебічно зрозуміти та пояснити художній твір, необхідне ретельне вивчення тексту у співвідношенні з авторською волею, задумом інтенціями, біографією. Іншим компонентом такого вивчення є публіка. ...Як людина, автор може подобатися чи не подобатися, що, однак, не повинно впливати на судження про його твір. Звичайно, в ньому втілюється весь лад авторської особистості та динаміка життєвого шляху, біографія найчастіше у прихованому вигляді. Але це перш за все біографія душі, акумуляція духовного досвіду. Він і є головним предметом критичної інтенції. Знання іншого, буттєвого порядку необхідні лише тією мірою, як вони допомагають зрозуміти і розкрити подібний досвід» [9, с. 56].

Таким чином, погляди на проблему автора у філософії змінювалися з часом. Доречним, на наш погляд, є твердження про те, що вивчення біографії

автора художнього твору необхідне для розуміння його тексту, але потребує дотримання такту і заходи при зверненні для його життійної біографії. Не можна забувати, що головне для дослідника – вивчення духовної біографії письменника, що допомагає у збагненні духовного сенсу мистецтва.

1.3. Психолого-педагогічні умови розвитку інтересу до читання в процесі вивчення біографій письменників на уроках літератури в ЗЗСО

Політичні, соціокультурні, духовні, економічні перетворення, що відбуваються в Україні, призводять до перегляду суспільних сил і механізмів соціального розвитку на різних рівнях, що неминуче тягне за собою аналогічні тенденції у сфері освіти.

«Педагогіка взаємодії – це інтегративний напрямок у сучасних науках про освіту, що відповідає актуальним запитам розвитку сучасної освітньої теорії та практики, зміст якого полягає у розробці закономірностей, принципів, методів, перспективних та адаптивних технологій організації взаємодії, починаючи з міжособистісних контактів та закінчуючи загальними процесами освітнього простору» [5, с. 16].

Суб'єкт-суб'єктний характер педагогічних взаємодій реалізується у інноваційних технологіях навчання. До них належать інтерактивне навчання або спосіб пізнання, заснований на полілогових формах взаємодії учасників навчальної діяльності, який поєднує варіанти індивідуальної та групової роботи, покликаний одночасно вирішувати навчально-пізнавальні, комунікативно-розвиваючі, соціально-орієнтаційні завдання освітнього процесу [5].

Реальна ситуація в освіті демонструє наявність безлічі проблем, у тому числі пов'язаних із навчанням підлітків. Щодо підліткового періоду, то між психологами і педагогами ведуться затяті дискусії щодо провідної діяльності.

Психологи стверджують, що провідна діяльність належить спілкуванню, натомість педагоги вважають, що це – навчання. Проте, дослідження соціологів, дані опитувань тінейджерів показують, що школярі відчувають велику потребу в спілкуванні, іншими словами, більше половини учнів старших класів зорієнтовано у школі на комунікативну, тобто іншу діяльність, ніж запланована учителем.

Отже, необхідно зробити шкільний період таким, щоб обидві діяльності (навчання та спілкування) об'єдналися в одне ціле і стали провідними. Саме предмети гуманітарного циклу мають найбільші можливості у плані поєднання навчальної та комунікативної діяльності. Викладання літератури, перш за все, ґрунтується на текстах, що стають основою діалогу. Для формування позитивних емоцій як найважливішого стимулу для дитини в навчальній діяльності вчитель може створювати на уроці ситуацію успіху. Успіх пов'язаний із почуттями радості, емоційного підйому, які відчуває людина внаслідок виконаної роботи. Пам'ятаючи про ці позитивні емоції, вона і наступного разу із задоволенням візьметься за таку діяльність. Дослідники відзначають такі позитивні моменти у ситуації успіху:

- переживання успіху вселяє людині впевненість у своїх силах;
- з'являється бажання знову досягти добрих результатів;
- позитивні емоції, створюють відчуття внутрішнього благополуччя, що, своєю чергою, благотворно впливає загальне ставлення людини до довкілля [26].

У спілкуванні повинні брати участь кілька осіб (принаймні двоє), тому особливе місце займають групові види роботи. З груповий роботою тісно пов'язане таке поняття, як інтерактивне навчання, тобто «навчання, сприймається як спільний процес пізнання, де знання здобувається у спільній діяльності через діалог, полілог учнів між собою та вчителем» [Освітні технології]. Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування. Вчені виділили кілька етапів роботи у групах інтерактивного навчання:

1. Етап об'єднання учнів до групи.

2. Організація навчальної діяльності учнів у групі, яка включає: 1) засвоєння навчальної задачі, що стоїть перед групою; 2) процес пошуку- (обговорення) кращого рішення; 3) підсумовування думок та підбиття підсумків групової роботи; 4) презентацію групового рішення поставленого завдання у межах, визначених педагогом.

3. Рефлексія минулого заняття (відмінність інтерактивного навчання) [33].

Дана схема роботи перегукується з правилами побудови педагогічних майстерень і може бути використана як основа для роботи з формування інтересу до читання.

Про значення такого виду інноваційної діяльності як педагогічні майстерні сказано та написано за останні кілька років багато. Ця незвична система навчання була розроблена французькими педагогами – представниками «Французької групи нової освіти» (ФГНО). Біля витоків руху стояли психологи П.Ланжевен, Анрі Валлон, Жан Піаже. У найзагальнішому вигляді ФГНО ставить за мету розробку та впровадження у практику освіти інтенсивних методів навчання та розвитку дитини. Ця мета спирається на глибоко обґрунтовану фундаментальну та оригінальну теоретичну концепцію. До основних її положень належать: створення майстром атмосфери відкритості, доброзичливості, співтворчості; звернення на уроці до почуттів дитини, пробудження в неї інтересу до проблеми (теми), що вивчається.

За складом учасників майстерні поділяються на заняття лише для учнів; лише для освітян; майстерні, які можуть бути (під час корекції) проведені і з дорослими, і з дітьми. За цілями та способами діяльності бувають майстерні творчого письма; майстерні побудови знань; майстерні для самопізнання; майстерні відносин та ціннісних орієнтації та ін. Майстерні кожного типу поєднуються завданнями предметного викладання, але несуть у собі величезні можливості інтегрованого навчання. Особлива роль при цьому належить

творчому письму й роботі зі словом, яка важлива на всіх предметах і на всіх етапах діяльності в майстерні. На нашу думку, використання текстів біографій письменників дозволяє розширити можливості майстерні та сприяє формуванню інтересу до особистості письменника, а потім – до читання його творів [41].

Дітям зазвичай подобаються майстерні, оскільки у них створюється особлива атмосфера; яку важко створити на традиційному уроці. Це атмосфера творчості, спілкування, підтримки, співробітництва. Це та форма роботи вчителя та учня, яка, на наш погляд, може призвести до розвитку вже наявного інтересу до читання або сприяти формуванню даного інтересу, якщо він відсутній взагалі або перебуває у зародковому стані.

В основі процесу сприйняття, задіяного під час майстерні, та процесу виникнення інтересу до читання лежать однакові сфери свідомості: мислення, уява, почуття, воля, пам'ять та ін. Крім цього, спостерігається явний перегук результатів аналізу дітьми свого сприйняття цієї форми роботи з висновками зробленими вченими щодо способів виявлення читацького інтересу.

На нашу думку, дані прояви читацького інтересу можна включити до показників його сформованості. Необхідно додати, що інтерес до читання стимулює формування та прояв творчих здібностей учнів, прагнення самовираження, що вимагає запровадження таких показників:

- 1) прояв та розвиток літературно-творчих здібностей і умінь дитини («люблю писати, складати вірші»);
- 2) здатність до рефлексії, до співпереживання (проявляється під час роботи на майстернях по біографіям письменників, у творах);
- 3) здатність оцінювати твори на основі вищих духовних цінностей (проявляється на майстернях, у творах);
- 4) збільшення якості та кількості прочитаних книг.

Західнонімецьким ученим Руттом було виділено двадцять сім позитивних мотивів, які, на його думку, ведуть до читання високохудожньої літератури.

Психологами, які досліджували коло читання сучасних старшокласників, на основі ідей Рутта було виділено п'ять факторів, що визначають структуру мотивації читання [19].

«Одним з них виступає чинник пізнавальної мотивації, визначений, передусім, такими мотивами читання: «тут дізнаюся багато нового про людські відносини»; «Тут можна дізнатися, як поведуться люди у критичних ситуаціях». Іншим є чинник, пов'язаний із пошуком моральних ідеалів» [3]. Наступний чинник можна визначити як бажання долучитися до культурної спадщини. В окремий чинник увійшли такі мотиви читання як поради друзів, батьків, «усі читають». За змістом цей чинник відбиває мотивацію читання, пов'язану з впливом найближчого соціального оточення. П'ятий мотив, який виділили дослідники, – прагнення отримання емоційних переживань. Цей фактор є біполярним, негативним полюсом якого є мотивація, пов'язана з необхідністю читання художньої літератури, яка визначається шкільною програмою. Це свідчить про те, що шкільний літературний твір не спирається на досвід емоційного переживання учнів [3].

Спираючись на факти, отримані вченими, можна дійти невтішного висновку, що вони, можливо, обумовлені самою методикою літературної освіти учнів, орієнтованою на наукознавчий підхід до літературного твору. «Подібний підхід враховує логіку об'єкта, а не логіку розвитку суб'єкта освіти» [46]. На наш погляд, вивчення біографій письменників у школі допоможе вирішити дані проблеми.

Проаналізувавши дослідження психологів та педагогів, ми дійшли висновку про необхідність уточнення умов формування та розвитку інтересу до читання учнів у процесі вивчення біографій письменників під час уроків літератури з урахуванням вже існуючих і розроблених ученими. Успіху щодо формування інтересу до читання художніх творів під час вивчення біографій письменників можна досягти за умови:

1. Посилення індивідуальної самостійної та групової роботи учнів з біографіями письменників. Дані форми роботи можуть бути активно активно реалізовані на уроках-майстернях по біографіям письменників, на уроках літератури з обміну читацьким досвідом; при створенні учнями презентацій по біографіям та творчості письменників та ін.

2. Добір текстів, які потенційно можуть бути цікаві учням, про що говорять практично всі сучасні дослідники біографій. На наш погляд, такими потенційно цікавими можуть бути тексти біографій письменників. На уроках-майстернях, уроках з літератури з обміну читацьким досвідом, на традиційних уроках літератури розкривається потенціал тексту біографії письменника як засобу формування та розвитку інтересу до його особистості та читання його творів. Крім цього, в систему роботи включаються різні завдання, пов'язані з можливим використанням біографій письменників, стимулюючи розвиток інтересу до читання.

3. Процес читання має бути розглянутий як діалог автора та читача, в результаті якого відбувається залучення читача до художнього світу письменника, і ширше – до національної та світової культури. Необхідність вирішення проблеми самовизначення – «я і світ» – однією з центральних проблем юнацької свідомості, провокує націленість на діалог, старшокласники готові слухати, але вони хочуть бути почутими.

Діалог у широкому значенні слова трактується не тільки як мовний жанр, а й як життєва філософсько-естетична позиція. У сучасному світі відбувається утвердження цієї позиції як єдино можливої у всіх сферах людського існування: культурної, соціальної, політичної. У зв'язку з цим у новітніх концепціях розвитку освіти співробітництву можна навчити саме в процесі діалогу. Суб'єкт-суб'єктний характер навчальної діяльності передбачає і зумовлює подібний характер читацької діяльності, отже, процес читання-діалогу збігається з вимогами учнів, оскільки література відображає життя, ставить життєві проблеми, які вимагають обговорення.

Виходячи з аналізу наукових закономірностей та практичного педагогічного досвіду, вчені виділяють методичні принципи, що стали базою для створення навчальної моделі формування інтересу до читання художніх творів при вивченні біографій письменників:

- рух від зацікавленості особистістю письменника (через факти його біографії) до інтересу до його творчості та повторне звернення до біографії після вивчення творів;

- право вибору учнями джерела біографічних знань, автора біографічних текстів, форми подачі та змісту біографічного матеріалу;

- паритетність вчителі та учня як читачів;

- забезпечення комфортності для успішності учнів, які не надто розвинені як читачі, в ході вивчення літератури у старших класах [8, 35 44, 46].

Сучасній школі необхідна опора на сучасне літературознавство, в якому широко розробляється аспект функціонування літератури, утверджується герменевтичний підхід до тексту. Визнання свідомості читача (тобто учня) іншою, повноправною свідомістю (по відношенню до автора твору) дозволяє поєднувати естетичний, пізнавальний, історико-генетичний, суспільно-функціональний, проблемний спектри при вивченні літератури.

Специфіка вивчення літератури у старших класах широко описана у методичній літературі. При вивченні літератури кінця XIX ст. та літератури XX ст. в старших класах розвиток читацьких інтересів відбувається шляхом поєднання понятійних узагальнень. «Концептуальний підхід до вивчення літератури здійснювався у свідомому використанні основних принципів аналізу ідейно-художньої своєрідності творів, в усвідомленні неповторності творчої індивідуальності письменників, до чого школярів готували під час попереднього вивчення літератури» [46].

На уроці має виникати відчуття рівності вчителя та учнів, паритетність. Цей принцип проявляється у роботі педагогічних майстерень; на уроках з обміну читацьким досвідом та уроках-дискусіях з проблем читання, коли

вчитель нарівні з усіма говорить про свої читацькі уподобання; в процесі спільного створення учителем і учнями презентацій по біографіям і творчості письменників; при виконанні індивідуальних завдань, реалізованих на уроці учнем у ролі вчителя; при здійсненні учнями процесу самооцінки та взаємооцінки результатів своєї та чужої роботи. Живий, непідробний інтерес вчителя, його особиста думка, ставлення до того чи іншого письменника або твору викликають реакцію учнів у відповідь, навіть якщо вони не згодні з його думкою. Якщо вчитель щиро і чесно розповідає їм про свої читацькі симпатії і антипатії, то можна йому довірити й свою думку.

В атмосфері рівності та відсутності страху перед учителем, боязні сказати щось неправильно і відразу отримати погану оцінку учні почуваються комфортно, що сприяє розкриттю їх здібностей. Дотримання цього принципу є обов'язковим для будь-якого уроку в школі, оскільки якщо учень не почувається на уроці комфортно, він не може повністю розкрити свої здібності та таланти, тобто не може бути успішним. Відсутність віри у свої сили та здібності поступово вбиває інтерес, навіть якщо він є. Тому принцип комфортності та успішності учня є обов'язковим. Цей принцип закладений спочатку в основі роботи педагогічних майстерень, на ньому ж будуються відносини між учителем і учнем у всіх інших випадках.

Крім цього необхідно дотримання методичних умов, що сприяють формуванню інтересу до читання через вивчення біографії письменника:

- біографія як контекст вивчення будь-якого програмного твору;
- можливість актуалізації для сучасних учнів щодо біографії письменника різних сторін його життя (наприклад, інтерес до його особистого життя) як спосіб розвитку інтересу до читання;
- можливість вибору учнями для вивчення різних текстів біографій письменників;

- відбір біографічного матеріалу, який викликає яскравий емоційний відгук учнів на біографію, їх співпереживання, що є відправною точкою вивчення життя та творчості письменника;

- посилення індивідуальної самостійної та групової роботи учнів з біографіями письменників;

- різноманітність форм вивчення біографії письменника, у тому числі активних форм (педагогічні майстерні, дискусії та ін.) [47]

Однією з таких умов є можливість вибору (добровільність). Про нього згадує відомий французький педагог Даніель Пеннак, який блискуче втілював свої методи формування інтересу до читання в школі та навчив любові до читання своїх учнів. Ця умова найяскравіше виявляється на уроках-майстернях по біографії письменників. Пробудження інтересу до читання не обов'язково має бути пов'язане із програмними творами. Спочатку повинен виникнути інтерес до якогось конкретного тексту, потім зникнути страх перед читанням як процесом, з'явитися впевненість у своїх читацьких здібностях за підтримки вчителем, а потім, коли програмні твори не сприйматимуться як покарання, виникне й інтерес до їхнього читання [34].

Щоб надати учням можливість вибору біографічних текстів, звернути їхню увагу на різні сторони життя письменника, які можуть викликати у них емоційний відгук, варто використовувати уривки зі спогадів сучасників (не тільки друзів, а й ворогів), його рідних та близьких, листування письменника, намагатися пропонувати учням на уроці кілька варіантів трактування одного і того ж факту або явища різними людьми, створювати проблемні ситуації на уроці, ставити проблемні питання.

Спираючись на принципи та умови, викладені вище, створено систему засобів впливу на розвиток інтересу до читання через вивчення біографії письменника, сформульовано такі умови відбору матеріалу для підготовки уроків по біографіям письменників:

а) облік нерівномірності інтересу старшокласників до різних фактів біографії письменника;

б) врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, які можуть сприяти виникненню яскравого емоційного відгуку, співпереживання різним фактам біографії письменника;

в) правдивість та об'єктивність у зображенні життя письменника, що передбачає знайомство дітей з різними точками зору на факти біографії;

г) проста та зрозуміла мова тексту біографії;

д) поєднання традиційних, інноваційних форм подачі матеріалу та самостійної роботи учнів [8, 34, 41, 43, 47].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ДО ЧИТАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЙ ПИСЬМЕННИКІВ

2.1. Педагогічні майстерні по біографіям письменників та їх вплив на розвиток інтересу до читання художніх творів

Дослідники інтересу до читання зробили важливий висновок: для розвитку інтересу до читання необхідно створити ситуацію, за якої читач вперше переживе яскравий стан зацікавленості читанням, а потім підбором книг з урахуванням інтересів, що склалися, багаторазово відтворюючи зацікавленість новими книгами, сприяючи її підтримці, закріпленню, переходу у стійку рису читацької особистості. На нашу думку, створення таких ситуацій можливе під час проведення педагогічних майстерень по біографіям письменників у 10-11-х класах ЗЗСО.

Необхідність та можливість використання майстерень по біографіям письменників визначається такими чинниками:

- 1) інтересом і бажанням учнів дізнатися більше про певну особистість;
- 2) цілями та завданнями, поставленими вчителем перед вивченням життя та творчості письменника;
- 3) наявністю часу для проведення майстерні.

Технологія майстерні є тим засобом, який може стимулювати виникнення та розвиток інтересу до особистості письменника, до читання його творів. Наприклад, педагогічна майстерня може допомогти вчителю привернути увагу до Б.-І.Антонича, чию творчість учні зазвичай рідко називають улюбленою, на нашу думку, незаслужено.

Богдан-Ігор Антонич... Мистець, якому судилася драматична доля. Він помер у розквіті творчих сил, проживши неповних 28 років. Найулюбленіший поет молоді, співець, «що носив монети зір, як хлоп'я

гудзики в кишенях, і купував за них ночами хвилини натхнення... що в білих рукавичках, з квітами на чорному костюмі відійшов, не закінчивши своїх поем, іншим щасливцям залишивши світ – і кучері, і квіт папороті, що надів перстень смерті й відійшов, щоб довести незнищенність матерії...» (Степан Тудор) [18].

Помер Б.-І.Антонич від запалення легень після невдалої операції в найтрагічніший рік репресій – 1937. А ще трагізм долі виявився в цілковитому замовчуванні творчості цього поета, яке тривало більше, ніж він прожив.

Ми пропонуємо майстерню побудови знань та творчого листа по біографії Б.-І. Антонича («Невідомий класик» чи «Невідомий Антонич»).

Майстерня складається з таких етапів.

1. Індуктор. Перше завдання в майстерні, яке мотивує подальшу діяльність учнів. Можлива постановка запитання: «Які у Вас виникають асоціації при згадці імені Б.-І.Антонича?» Учні записують слова та словосполучення, а потім читають уголос. Вчитель записує їх на дошці (учні записують відсутні слова собі в зошит), а потім підбивається підсумок: яким ми уявляємо собі цього митця.

2. Створення творчого продукту, індивідуально або у групах (групи можуть бути постійні або змінного складу). Групам учнів роздається роздрукований матеріал з біографії та творчості Антонича, підібраний таким чином, щоб у ході роботи проявлялося його внутрішнє життя, ті якості характеру, про які традиційно мало йдеться у школі. Джерелами можуть слугувати спогади сучасників про поета, посібники для вчителів, матеріали з Інтернету. З розрізнених елементів створюється новий напрямок, комплекс фактів, який група презентує. Матеріал опрацьовується таким чином: висвітлюється певний етап життя і творчості Б.-І.Антонича й заповнюється опорна таблиця, що відображає ситуації, які переживав поет чи близькі йому люди, а також події, що формували внутрішній світ митця.

Особливість роботи полягає в тому, що не просто вивчається біографія письменника, а моделюється реальна дійсність, у якій він жив, оточення як потужний чинник впливу на його душу і внутрішній світ.

Яким був життєвий шлях цього поетично обдарованого юнака, музиканта-скрипаля, художника, драматурга, полігота, перекладача? Матеріали у групах можна розподілити на такі теми: «Дитинство», «Навчання у гімназії та університеті», «Останні роки життя Б.-І.Антонича (1934-1937 рр.)». Учні знайомляться з матеріалом, обговорюють його у групі, роблять загальні висновки і готують опорні таблиці за своєю темою та запитання для інших груп. Наприклад,

Орієнтовна опорна таблиця «Дитинство»

Роки	Зовнішні чинники впливу	Внутрішній світ поета, його вияви
1909- 1920 рр.	1. Суспільні обставини: а) Перша світова війна; б) утворення Західноукраїнської Народної Республіки; в) Галичина у складі Польщі, безправність українців на своїй землі.	а) внутрішній біль; б) відчуття національної належності; в) меланхолійність і мрійливість
	2. Умови в родині: а) матеріальна скрута; б) арешти рідних; в) становище біженців	а) задумливість; б) хворобливість; в) захоплення усною народною творчістю, традиціями й звичаями свого народу.

Запитання

- Які моменти – радісні чи трагічні – переважали в дитинстві Б.-І.Антонича? Доведіть фактами.
- Яким чином рідні, близькі впливали на майбутнього поета?
- Чи можна стверджувати, що вже в дитинстві була помітною неординарність його особистості? Відповідь обґрунтуйте.

Навчання в гімназії та університеті

Роки	Зовнішні чинники впливу	Внутрішній світ поета, його вияви
1920-1934 рр.	1. Суспільні обставини: а) полонізація краю; б) масові репресії уряду стосовно українців	а) відчуття національної несправедливості; б) почуття національної гордості
	2. Українська та світова культура: а) український фольклор; б) українська класична та сучасна література; в) світова культура	а) оригінальний і самобутній художній смак; б) духовне зростання; в) поетичність природи
	3. Навчання в гімназії та університеті: а) опанування іноземних мов; б) можливість пізнавати народну й класичну музику; в) вивчення образотворчого мистецтва	а) неабиякі здібності філолога-науковця; б) спроби творити власну поезію; в) оволодів грою на скрипці, пише музичні мініатюри; г) персональні виставки художніх полотен; г) вийшла у світ перша збірка поезій

Запитання

- Хто мав вплив на молодого гімназиста?
- Дайте характеристику особистості Б.-І.Антонича-студента.

Останні роки життя Б.-І.Антонича (1934-1937 рр.)

- Чи зацікавила вас ця незвичайна особистість? Чим саме?
- Чи хотіли б ви бути схожими на Б.-І.Антонича? Якщо так, то в чому?

3. Соціалізація, тобто пред'явлення створеного продукту всім учасникам (читання відповідей на запитання), поєднання індивідуальних результатів, колективна робота. На даному етапі учні дають результати своєї роботи всім учасникам майстерні (виступ від групи). Якщо групи змінного складу, то склад груп змінюється, і далі кожен учасник нової групи передає ту інформацію, яку він почерпнув з тексту.

4. Проміжна рефлексія та самокорекція діяльності. Можна поставити питання про те, наскільки збігаються первісне уявлення про Б.-І.Антонича (асоціації записані на дошці і в зошиті) і образ поета, що складається в результаті отримання нової інформації на уроці. Зазвичай уявлення про поета суттєво змінюється. Далі виникає питання: чим так відрізняється уявлення, що традиційно склалося про митця від того, що ми дізнаємося про нього, спираючись на факти біографії, спогади, його тексти? (Залежно від цілей, які ставить перед собою та учнями вчитель, можна поставити й інше питання: чи змінився Антонич на початку творчого шляху та наприкінці? Тоді далі матеріал підбирається інакше).

5. Нова інформація та її обробка. Можна дати учням матеріал присвячений Антоничу із різних підручників, та/або висловлювання сучасників про нього та його творчість, які не були використані раніше. При цьому роздати роздруковані вірші автобіографічного характеру та/або вірші, які найчастіше цитуються (наприклад, «Автобіографія», «Привітання життя» чи «Три перстені» – найзагадковіша поезія Антонича), і дати завдання коротко їх проаналізувати. Тексти можуть бути однаковими у всіх групах.

Поезія «Привітання життя».

- Поясніть назву твору. Який настрій переважає в ньому?

(Поезія звучить як пісня, зміст ніби перетікає в ритмічну форму: «ми – ланцюга поодинокі звена», «ми – відтинок малий зі стрічки часу». Поет намагається схопити, зафіксувати хвилинну емоцію і радіє: «Вітай життя!»)

- А що кожен із вас сказав би на привітання своєму життю?

Поезія «Автобіографія»

- Які образи з поезії вам найбільше запам'яталися? Чим саме?

(Поет завжди унікав релігійних крайнощів, він називає себе «п'яним дівчаком із сонцем у кишені», пише: «я – закоханий у житті поганин». Ці самохарактеристики мають для нього глибокий сенс. Недарма він візьме ці слова за епіграф до поезії «Автопортрет», де читаємо: «Я, сонцеві життя

продавши за сто червінців божевілля, захоплений поганин завжди, поет весняного похмілля».)

Поезія «Три перстені».

- Що привертає у вірші найбільшу увагу?

(«Три перстені» – найзагадковіша поезія Антонича. У нього є кілька творів, де фігурує слово «перстень»: «Елегія про перстень ночі», «Елегія про перстень пісні». «Елегія про перстень кохання». Що ж символізують три перстені? Три світи – потойбічний, сучасний, майбутній? Три його імені – Богдан-Ігор Антонич? А може, у вірші переосмислюється похоронний обряд: «квітчаста скриня» – домовина, «співний корінь» – ліричний герой, «п'янливе зілля», віск, свічі. Але твір не про смерть, а про те, що життя триває: життєствердні метафоричні образи засвідчують це: «зелені краплі яворові», «ранок, спертий на вориння».)

- Про що говорять персоніфікації?

- Які слова показують захоплення ліричного героя красою навколишнього світу?

6. Коригування творчого продукту чи створення нового варіанта версії, гіпотези, що склалася в учнів. У групах обговорюється питання про те, наскільки збігаються висновки, підручників та/або сучасників зі змістом текстів самого Антонича.

7. Соціалізація. Групи пред'являють свої висновки.

Наприклад:

Незважаючи на те, що ціле двадцятиріччя (з 1967 по 1987 р.) в Україні не тільки не видавали творів Б.-І.Антонича, а й усе робилося для того, щоб його ім'я знову припало пилом забуття, він став одним із найулюбленіших поетів нашої молоді, а серед юних літературних обдаровань – учителем і кумиром. Це прикмета нашого духовного життя. Творчість Б.-І.Антонича вийшла за національні рамки: його твори видано окремими книжками в перекладах

словацькою, польською та англійською мовами. Це поет, значення творчості якого з розвитком нашої культури зростатиме.

8. Загальна рефлексія та вихід на нову систему проблем. Виникає питання: чому традиційні уявлення не збігаються з тими, що складаються в результаті знайомства з фактами його біографії та його творами? І який же він насправді, Антонич? Свої міркування учні записують. Як висновок необхідно підвести учнів до думки про те, що об'єктивне уявлення про письменника необхідно отримувати, безпосередньо знайомлячись з фактами його біографії, висловлюваннями про нього сучасників (як друзів, так і ворогів) і з його творами, але не у вигляді цитат або короткого змісту, викладеного кимось. На наш погляд, така форма проведення уроку сприятиме формуванню інтересу до читання.

Можливі інші варіанти роботи за дотримання загальних принципів і правил ведення майстерні. Проміжна рефлексія проводиться не завжди, а підсумкова рефлексія може вилитися у творче завдання (невеликий твір). Можна твір використовувати як домашнє завдання.

Позитивних результатів щодо формування інтересу до читання за допомогою майстерень по біографіям письменників можна досягти, якщо

- відбирати матеріали для майстерні з урахуванням:

а) вікових особливостей учнів;

б) їх інтересів і смаків (наприклад, учні частіше за інші ставили питання про особисте життя письменника, його взаємини з батьками, сім'єю, коханими, про його інтереси крім літератури, про друзів та взаємини з ними, про риси його характеру; їх цікавив письменник і те, наскільки пов'язані його твори з біографією;

в) вже наявного інтересу учнів до особистості певного письменника;

г) можливого профільного поділу класів;

- Створювати в процесі майстерної ситуації, що змушують учня пережити яскравий стан зацікавленості (з цією метою використовується

перше завдання майстерні (індуктор), яке мотивує їхню подальшу діяльність, допомагає включитися в атмосферу майстерні і перекинути своєрідний місток від їхнього життєвого досвіду до біографії письменника);

- знаходити для кожного письменника «свій біографічний «ключ»;

- підбирати для майстерні матеріал таким чином, щоб у ході роботи виявлялося внутрішнє життя письменника, розвиток становлення його особистості й таланту; велич його душі; його місце в історії та в мистецтві; його ставлення до природи, суспільства, людини. Причому важливо не просто називати почуття, а з'ясувати його характер;

- використовувати в ході майстерні види робіт, що торкаються різних сфер свідомості людини: мислення, уяви, почуттів, волі, пам'яті та ін., а також розвивають не тільки літературні здібності дітей, а й художні, музичні;

- побудувати майстерню так, щоб в учнів виник, окрім загального знання, досвід особистого та спільного проживання та духовного відкриття;

- перебувати у постійному діалозі вчителя з учнем; бути готовим до спільної творчості з дітьми, удосконалювати свої комунікативні уміння;

- дати учням можливість для вільного самовираження; щоб матеріал майстерні сприяв самостійним роздумам, висновкам;

- враховувати інтереси та побажання учнів;

- створювати та підтримувати в майстерні атмосферу радості та довіри.

Таким чином, педагогічні майстерні по біографіям письменників є одним з факторів, що впливають на розвиток інтересу до читання художніх творів та допомагають вчителю досягти однієї з головних цілей літературної освіти у школі – виховання грамотного читача.

2.2. Роль текстів підручників при вивченні біографій письменників та види завдань для учнів, які сприяють розвитку інтересу до читання

Завдання формування читацької культури школярів визначені пріоритетними практично у всіх навчальних програмах з літератури і, відповідно, знайшли відображення в підручниках. Нами проаналізовано підручники з української літератури для 10-11 класів (рівень стандарту) (авт. колективи О.Слоньовська, Н.Мафтин, Н. Вівчарик; О.Авраменко, Л.Пархаренко; А.Фасоля, Т.Яценко, В.Уліщенко та ін.) й відзначено, що багато підручників подають учням короткі тексти біографій, які викликають інтерес до особистості митця. Також ми помітили суперечність між наявністю в деяких підручниках докладних та цікавих текстів біографій письменників та небажанням учнів користуватися цими текстами. Можливо, це пов'язано з так званим «страхом перед книгою», широко поширеним серед сучасних школярів. Однак, за умови дотримання деяких правил відбору матеріалу, необхідного для уроку, читання статей підручника може стати для учня корисною звичкою.

Перш ніж давати учням завдання прочитати певні розділи в підручнику, вчитель повинен проаналізувати їх самостійно і вирішити, який матеріал може доповнити його розповідь на уроці. Охопити весь обсяг інформації на уроці практично неможливо, тому вчитель відбирає те, що відповідає його завданням на даному уроці й допоможе пробудити інтерес учнів до особистості та біографії письменника. Розділ з підручника пропонується як додатковий матеріал, як і список літератури з даної теми, що дається авторами багатьох підручників.

Щоб цей список «запрацював», можна на уроці запропонувати учням уривок із твору, який може їх зацікавити. Наприклад, після читання уривків із роману І.Багряного «Тигролови» багато учнів звертаються до читання цього твору. Також можна запропонувати виконати домашнє завдання за

підручником: підготувати повідомлення про період біографії письменника, використовуючи статті з нього. Після виступу учня вчитель може доповнити відповідь, додавши будь-які цікаві факти, яких немає у підручнику або про які учень не згадав.

При цьому для вчителя важливо постійно аналізувати різні підручники, зіставляти їхні тексти зі своїми, щоб використовувати те цікаве та нове, що позитивно сприйматиметься учнями та впливатиме на їхнє читання.

Робота з текстами підручника для знайомства з біографією письменника не виключає інших способів вивчення біографії. Наприклад, під час роботи педагогічної майстерні може бути охоплена не вся біографія письменника, а лише якийсь її період. Саме тоді самостійна робота з підручником доповнює знання учнів про біографію письменника.

Таким чином, робота з підручником не виключається з методичного арсеналу сучасного вчителя, незважаючи на свою традиційність. Так само як й інші традиційні види уроків, вона займає важливе місце поряд з інноваційними методами.

Слід відзначити також роль традиційних уроків по біографіям письменників. Традиційні уроки використовують увесь методичний арсенал розроблений та описаний у підручниках, статтях та посібниках з методики літератури. Говорячи про традиційний урок, ми, в першу чергу, маємо на увазі урок, що є монологічним викладом біографії письменника вчителем у формі лекції з питаннями.

Вивчення біографії письменника вимагає нових методичних рішень, підходів, незважаючи на те, що це питання має давню історію і всебічно висвітлено у методиці літератури. Саме тому як один із пунктів системи з формування інтересу до читання художньої літератури необхідно включити уроки по біографіям письменників у 10-11 класах, при складанні яких необхідно використовувати усі способи побудови даних уроків: як традиційні, так й інноваційні. Крім того, необхідно знайти той особливий

«ключ», за допомогою якого можна привернути увагу учнів до особистості певного письменника, його творчості та читання його творів. Для вчителя важливо знайти саме те, що «зачіпить» учнів, зацікавить їх, примусить ще і ще раз взяти до рук творів цього автора, а можливо і його біографію. Однак, при цьому слід не забувати і про виховну роль біографії, про що завжди говорили дослідники цього жанру [8; 30; 34].

Під час уроків по біографіям письменників необхідно використовувати як один із засобів пробудження інтересу до читання виразне читання уривків з текстів, які можуть зацікавити учнів; залучати учнів з індивідуальними повідомленнями про факти з біографії письменника, використовуючи тексти підручників.

Наприклад, поезія Василя Стуса стала помітним явищем не тільки української та світової літератури, а й усього нашого суспільного життя. Непересічний талант поета, його трагічна доля, відчайдушна боротьба в тоталітарній державі «розвиненого соціалізму» за національну незалежність українського народу, розвиток його самобутньої культури, відродження духовності, історичної пам'яті, сміливі виступи проти облудної комуністичної ідеології викликали в людей, особливо в молоді, великий інтерес до його особи. Ім'я В.Стуса асоціюється в уявленні учнів перш за все з громадянською лірикою.

Пропонуємо поглянути на поета та його творчість в іншому ракурсі. Ми досить мало говоримо про душевні переживання поета, трагізм його особистості, хоча саме ці моменти привертають увагу учнів. На жаль, у підручниках літератури про ліричну сторону його поезії йдеться побіжно. Тому ми пропонуємо побудувати розмову про біографію Василя Стуса у вигляді проблемної лекції «Кохання в поезії Стуса», щоб зацікавити учнів особистістю письменника та його інтимною лірикою. Домашнім завданням стає аналіз однієї з поезій, яка прозвучала на уроці («Не любити тебе – не

можна...», «Вимріяна і близька донині», «Любов як самозречення легка», «Тільки тобою білий святиться світ», «Гарноброва, пожежностанна...» та ін).

Також можна запропонувати учням спробувати окреслити особливості ліричного «Я» поезії В. Стуса, розглянувши творчість як один із способів переживання травматичного досвіду та віднайдення внутрішньої свободи [45]. У такому аспекті одним з основних мотивів поезії В. Стуса є прийняття життя таким, як воно є: без нарікань, сповненого радості, розчарувань, несправедливості. Однак це не песимістичні вірші-скарги, а твори, в яких справедливість сприймається як найвища цінність, яка рано чи пізно стане фактом. Наприклад, у вірші «Ой не жаль мені» ліричне «Я» рішуче приймає свої життєві втрати: «Ой не жаль мені / ані того, що стеряв, / та й не жаль мені, / що позбувся навіки...».

Ще одним оригінальним мотивом поезії В. Стуса є мотив самотності. Однак це не та самотність, коли людині бракує іншої людини, це той стан, коли самотньо із самим собою, коли бачиш себе настільки повно й відокремлено від себе, що стає страшно втратити себе. Влучним прикладом буде вірш «Деперсоналізація душі»: «Деперсоналізація душі: / один, як перст, стою себе супроти. / Ніч ночі. Темінь теміні. Лиш зойк / підноситься над зорі. Перший крок / ачи останній? Ближче до скорботи / чи далі од надії? Не спіши. / Постій. І упокорся...». Ліричне «Я», зболене своїм життям, пропонує і собі – і тому, до кого звертається, упокоритися, і вийти за межі тієї реальності, яка зв'язує руки, вийти у простір, де вільно: «...далі – / за всевельможність любої печалі, / котра прошила груди геть наскрізь, / неначе куля...». Ліричне «Я» вбачає вихід за межі реальності лише у смерті, бо «... смерть тобі солодша і миліша / за всі надії. Тож її і клич».

Також важливим є мотив покори, поєднаний із нестерпним розпачем і внутрішньою силою прийняти будь-що. Прикладом увиразнення такого мотиву є вірш «Благословенна днино, ти скінчилась...». Ліричне «Я» вже нічого не чекає, ні на що не сподівається, ні до чого серцем не прикипає.

Воно кличе вже не самотність, а журу: «Благословенна днино, ти скінчилась. / Урвалася, мов випадковий сон. / Відпраглось. Відчекалось. Відлюбилося. / Бери ж мене, журу, у свій полон». Життя триває, хай там як, і лишається тільки приймати його і рухатися, кожному своїм шляхом «...Та в'южиться дорога. В'ється, в'ється, / надсило уникаючи біди. / От-от вона, от-от вона урветься /і снігом примете мої сліди. / Благословенна днино, ти скінчилась. / Урвалася, мов випадковий сон. / Відпраглось. Відчекалось. Відлюбилося. / Бери ж мене, бідо, у свій полон» [45].

Тексти з біографії В.Стуса, запропоновані нами учням, суттєво відрізняються від текстів, які пропонують автори підручників тим, що спираються на маловідомі чи невідомі факти особистого життя письменників, що рідко зустрічається у підручниках, або трактують відомі факти з незвичної точки зору.

Після уроку по біографію можна дати учням завдання за підручником: знайти у тексті біографічної статті цікаві факти чи висловлювання, які не звучали у лекції вчителя. Це допоможе створити об'єктивну картину у свідомості учнів. Таку роботу можна зробити на уроці, можливо, за допомогою вчителя. Також можна дати додаткові завдання (після вивчення біографій різних письменників).

Наприклад:

- 1) використовуючи запропонований авторами підручника перелік додаткової літератури, підготувати повідомлення про книги з цього списку;
- 2) використовуючи статті підручника та конспект лекції вчителя, підготувати розповідь про основні етапи творчого шляху письменника;
- 3) підготувати розповідь про те, як факти біографії письменника відбилися у його творчості;
- 4) підготувати повідомлення про те, що таке автобіографічний твір, ілюструючи прикладами із життя та творчості різних письменників.

Безперечно, робота учнів над цими завданнями не виключає допомоги вчителя.

Особливий інтерес учнів викликають автобіографії та щоденники письменників (наприклад, Олеся Гончара, Остапа Вишні, Миколи Куліша, Григора Тютюнника, Василя Стуса та ін.); їхні листи до рідних та близьких. Автобіографію можна використовувати на уроці, доповнюючи їх коментарями вчителя. Можливе поєднання на уроці коментованого читання автобіографії з доповіддю учня про біографію певного письменника.

Необхідно також надати учням різні точки хору на особистість і творчість письменника, не тільки його друзів і однодумців, а й супротивників, не тільки сучасників, а й нащадків, що також рідко зустрічається у підручниках. Це дозволить наблизитися до об'єктивного погляду на особистість і творчість письменника, глибше зрозуміти його, що може сприяти зрештою виникненню інтересу до читання його творів.

Наприклад, виникнення інтересу до особистості і до читання творів Остапа Вишні починає формуватися на уроках, присвячених представникам «Розстріляного відродження». Незабутнє враження на учнів справив перегляд українського повнометражного художнього фільму режисера Тараса Томенка «Будинок «Слово»: нескінчений роман» – драматичної історії українських письменників, яких зібрали в одному будинку під одним дахом, щоб змусити їх працювати в ім'я системи. Історія про те, як комуністичний рай перетворюється на комуністичне пекло.

Урок по біографії Остапа Вишні можна провести, використовуючи доповідь учня про біографію й коментоване читання усмішки «Моя автобіографія». До речі, сьогодні повернено до життя й унікальний документ про трагічну «десятирічку» Остапа Вишні. 1927 року він написав «Мою автобіографію», яка була пізніше розширена й уточнена у в'язниці, де письменник опинився наприкінці 1933 року, під назвою «Автобіографія». 1999 року її було опубліковано в журналі «Слово і Час» (№ 12. – С. 13-19). У

цьому журналі (с. 12-13) також подано коментар С. Гальченка до слідчої справи №737 Остапа Вишні – «Автобіографія» Остапа Вишні (з камери №15)», що зберігається в ЦДАГО України [6].

Варто використати й інші твори письменника, що дають змогу читачеві не тільки дізнатися про цікаві факти з життя митця, його думки, почуття і переживання, а й знайти ключ до розуміння його творчості та відчутти атмосферу тогочасного літературно-мистецького середовища.

Після цього можна також навести висловлювання письменника та про письменника:

«Автор «Усмішок» – дуже своєрідний художник. Його манеру не сплутаєш ні з чиею. Можна і треба вчитись у нього творчого ставлення до життя, але марна річ – наслідувати його» (М. Рильський).

«Він світив, як сонце, до нього люди тяглися, як до сонця. Він умів гриміти, як грім, і того грому боялись усі плазуни й негідники» (М.Рильський).

«Умираючи, кажу вам усім: ніколи не сміявся без любові до вас усіх, до сонця, до вітру, до зеленого листу!» (Остап Вишня).

«Коли входиш в літературу, чисть черевики! Не забувай, що там був Пушкін, був Гоголь, був Шевченко! Обітріть черевики!» (Остап Вишня).

«Його фейлетони і гуморески робили тираж газетам, у яких друкувалися. Він скоро завоював село, його ім'я стало чи не найпопулярнішим після Тараса Шевченка» (В. Гжицький).

Учні намагаються дати відповідь на запитання: Якою ж людиною насправді є гуморист Остап Вишня?

Як бачимо, інтерес до особистості письменника, що виник у результаті знайомства з окремими фактами його біографії і підтримувався на традиційному уроці з його біографії, на майстерні, приводить в результаті до прочитання його творів.

Цікавий початок розповіді про біографію письменника також має велике значення для пробудження інтересу до його особистості та творчості. Наприклад, розповідь про життя і творчість одного з найяскравіших представників періоду «Розстріляного відродження» на уроці в 11 класі можна розпочати з розповіді про його самогубство та зачитати учням передсмертні записки митця. В результаті в учнів виникатимуть запитання про дитинство, батьків, твори Миколи Хвильового. Під час знайомства з його творчістю учні відзначили особливо роман письменника «Санаторійна зона», зауваживши, що твір має автобіографічні моменти, оскільки головний герой Анарх – втілення роздумів, переживань, душевного неспокою й сумнівів Миколи Хвильового.

Під час уроку за творчістю Павла Тичини учням можна зачитати уривки з повісті П. Загребельного «Кларнети ніжності» (1981), де розповідається про палке юнацьке кохання Тичини або уривки з роману С.Тельнюка «Неодцвітаюча весно моя» (1991) про Павла Тичину і його дружину.

Отже, ми бачимо, що вдало підібрані вчителем уривки з творів або невеликі твори письменника, прочитані на уроці з вивчення його біографії та творчості, викликають інтерес учнів до його особистості та творів.

Таким чином, монологічний виклад біографій письменників та робота учнів із текстами підручника літератури актуальні донині. Вони викликають інтерес до особистості письменниками, до його творів. Однак необхідно використовувати й інші засоби, створені задля розвитку інтересу до читання під час вивчення біографії письменника.

2.3. Уроки з обміну читацьким досвідом, уроки-дискусії з проблем читання та роль біографічного матеріала у них

Ще одним етапом системи розвитку інтересу до читання художньої літератури є уроки з обміну читацьким досвідом, які включають знайомство з короткими біографіями письменників (біографічна довідка), і можуть допомогти глибше зрозуміти твори письменника. Такі уроки цікаві та корисні тим, що на них відбувається взаємодія читацьких культур. Учні ведуть читацькі щоденники, такі популярні в радянській школі й дещо забуті сьогодні, які допомагають вчителю визначити читацькі інтереси учня та побудувати план їхнього подальшого розвитку.

Дослідники зазначають, що серед мотивів, якими керуються дорослі при виборі літератури, переважають два: нормативне, або прагматичне читання (тобто для навчання, іспитів, для виконання конкретного завдання та ін.), та компенсаторно-релаксаційне – з метою відсторонення від неприємних ситуацій, як психотерапевтичний засіб для відпочинку. Якщо останнє раніше було характерно для певних, не надто підготовлених читачів, то нині це стало тенденцією й у високоосвічених людей, читацької еліти [57].

Щодо школярів, то такі ж тенденції поширюються й на їхні читацькі інтереси. На уроці з обміну читацьким досвідом, під час обговорення прочитаних книг, підтвердилася тенденція переваги прагматичного читання у старших класах ЗЗСО. Учнів попросили назвати три останні прочитані ними твори. У результаті ми ще раз переконалися у перевазі читання, спрямованого виконання конкретних завдань. За програмними творами йдуть, переважно книги, які стосуються, компенсаторно-релаксаційної літератури.

Цікавий досвід зарубіжних педагогів було використано на уроці в 11 класі. Учні розділилися на групи для обговорення запропонованої ними ж книги, яку вони хотіли б порекомендувати однокласникам для читання. Попередньо кожен вдома продумав свій виступ, який презентував цю книгу та

аргументував необхідність її прочитання. Після виступу в групі учні мали обрати одну книгу, яка, на їх погляд, була найцікавішою і найвдаліше розрекламованою. Потім склад груп змінювався, і обговорення відбувалося за тією самою схемою. В результаті цих дебатів абсолютним переможцем виявився роман Івана Багряного «Тигролови», друге місце посів роман Валер'яна Підмогильного «Місто», а на третьому опинилась книга Макса Кідрука «Бот». Отже, як бачимо, класичні твори не перестають цікавити школярів, хоча, мабуть, цього разу зіграло свою роль й те, що роман входить у обов'язкову шкільну програму, тобто у перших двох випадках ми бачимо приклад прагматичного читання і лише в третьому випадку – з пізнавального читанням для себе, «для душі».

Проведення уроків з обміну читацьким досвідом у межах системи розвитку інтересу до читання є надзвичайно доцільним. На подібних уроках можна обговорити, що читати та навіщо, вибудувати рейтинги цікавих та потрібних книг та особисті перспективи читацького зростання. Позитивним моментом на таких уроках, на нашу думку, є те, що учні не тільки діляться своїми враженнями про прочитані книги, але й запитують вчителя про те, що їм прочитати з теми, яка їх цікавить, й читають ці книги. Учень Сергій С. – любитель детективів, він не лише прочитав за порадою вчителя кілька творів А.Кокотюхи, а й приніс свій улюблений детектив вчителю з проханням прочитати та поділитися своїми враженнями особисто з ним. Після рекомендації цього твору вчителем й короткої розповіді про письменника книгу почали передавати з рук в руки та читати по черзі, а пізніше вона перейшла до паралельного класу. Ті, хто прочитав цей твір, зацікавившись творчістю А.Кокотюхи, звернулися до інших його романів.

Таким чином, відштовхнувшись від бажання одного учня поділитися своїми враженнями від прочитаної книги, можна викликати інтерес до творчості письменника не в одному класі, а відразу в кількох, оскільки діти постійно діляться своїми враженнями від уроків, що їм сподобалися. Крім

того, учні просять частіше проводити уроки з обміну читацьким досвідом та майстерні по біографіям письменників. Їх приваблює на цих уроках атмосфера довіри, що дозволяє на рівні з учителем висловлювати свою думку, проявити себе не лише в рамках шкільної програми, а й у тому, що цікаво саме їм. На жаль, дуже часто на традиційних уроках учні не мають можливості висловитися, тому для них такі уроки особливо цінні.

На уроках з обміну читацьким досвідом також варто знайти час для обговорювання кінофільмів та сучасних серіалів, знятих за мотивами відомих художніх творів (наприклад, серіал «Кайдаші», кінофільм «Будинок «Слово» та ін.).

Під час розповідей про біографії українських письменників на уроках з обміну читацьким досвідом пропонуємо звернутися до освітнього медійного порталу «НУШ», який у 2017 році заснувала ГО «Смарт освіта» у партнерстві з Міністерством освіти і науки України для комунікації реформи «Нова українська школа». Саме тут можна знайти багато невідомих раніше фактів з життя українських письменників. Наприклад, «Освітнянин, невротик чи письменник? 43 факти про Хвильового, що не розкажуть у школі». Про М. Хвильового розповідає Ростислав Мельників, поет і літературознавець, завідувач кафедри української літератури та журналістики Харківського національного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди, який зараз працює над повним зібранням творів Миколи Хвильового в п'яти томах. «Письменників не треба ідеалізувати – вони були такими ж живими людьми, як ми», – вважає дослідник. «У Хвильового був нестерпний характер, він екстерном закінчив гімназію, любив випити й кілька разів намагався покінчити життя самогубством, його дочка в дитинстві не знала, хто її справжній батько, а найпопулярніший міф – що він був чекістом» [28].

Маловідомі факти з біографій письменників викликають непідробний інтерес в учнів та спонукають їх до читання творів не тільки згаданого автора, а й дозволяють розгорнути тематичний ланцюжок фактів, який

приведе до зацікавлення творами на певну тематику. Так, під час розповіді про життєвий шлях непересічної української поетки Ліни Костенко учитель згадує факт про те, що з 1991 року Ліна Василівна брала участь у наукових експедиціях до Чорнобильської зони, де, за її словами, «рятувала свою душу» [28]. Така біографічна інформація спонукала учнів не тільки віднайти відповідні твори у поетичному доробку поетеси та прочитати їх, а також задуматися над питанням, хто ще з українських письменників звертався до теми Чорнобиля у своїх творах. В результаті були прочитані такі твори, як поеми Бориса Олійника «Сім» та Івана Драча «Чорнобильська Мадонна», повість Софії Йовенко «Жінка в зоні», де образ чорнобильської зони розкривається як модель світу, що йде до загибелі.

Як бачимо, інтерес до творів виникає не лише після знайомства учнів з біографією автора (або деякими її фактами), а й після знайомства з цілим інтернет-проєктом, присвяченим творчості певного письменника, що ще раз переконує нас у необхідності використовувати всі можливі сучасні технічні засоби для зацікавлення учнів особистістю письменника та читання творів.

На уроках-дискусіях із проблем читання учні намагалися аналізувати свої читацькі інтереси, порівнювати їх з інтересами своїх однолітків, дорослих, намагалися зрозуміти і пояснити ситуацію з читанням у нашій країні. Безперечно, що на подібних уроках велику роль грає вчитель, який знайомить дітей зі станом читання в країні та за кордоном, ставить проблемні питання, стежить за перебігом дискусії, направляє її у потрібне русло, хоча можна підключити і учнів до пошуку інформації на цю тему на підготовчому етапі роботи.

Корисною і цікавою для обговорення на уроці-дискусії є книга французького письменника та викладача літератури Даніеля Пеннака «Як роман». У своєму есеї автор описує поведінку та роздуми підлітка, якого змушують читати, а також проголошує права читача:

- право не читати

- право перескакувати
- право не дочитувати
- право перечитувати
- право читати будь-що
- право перевтілюватися в героя
- право читати будь-де
- право читати з будь-якого місця
- право читати вголос
- право не обговорювати прочитане [37].

Книга викликала шквал емоцій в учнів. «Зовсім як я!» – основний лейтмотив висловлювань, що прозвучали. Емоційний сплеск дозволив присутнім на уроці відчувати себе вільно, побачивши спільність своїх проблем не лише з проблемами однокласників, а й зарубіжних ровесників. Учні спробували проаналізувати причини такого стану справ, назвавши серед головних відсутність часу на читання та інтересу до змісту класичних творів, їх відірваність від сучасного життя. Відсутність часу діти пояснили захопленням сучасної молоді комп'ютером і кіно. Хоча відразу зізналися, що ті, хто зацікавлений, завжди знаходить час, щоб прочитати книгу. Таким чином, вони дійшли розуміння того, що причина криється не в відсутності вільного часу і, тим більше, не у впливі комп'ютера та телевізора на наше життя, а від інтересу до читання.

Причини цього явища пояснити було не так легко. Учні розповідали, що вони в дитинстві любили читати та слухати, як їм читають батьки, але згодом це пройшло. На запитання вчителя про те, до якого віку батьки читали їм книги (хоча б на ніч), всі відповіли, що приблизно до 5-6 років. Але інтерес до читання не згасав, за їхніми зізнаннями, у більшості випадків і протягом їхнього навчання в початковій школі, а ось при переході до середньої ланки він почав поступово знижуватися. За їхніми словами,

давалася ознаки завантаженість у післяурочний час, необхідність читати не тільки те, що хочеться і цікаво, а здебільшого те, що потрібно.

У результаті уроку учні отримали завдання додому написати читацький автопортрет. Усвідомлення учнями себе як читача є важливим моментом у формуванні та розвитку інтересу до читання. Людина, яка усвідомлює свій читацький рівень, робить свідомий вибір книг для читання і бачить перспективи свого розвитку як читача відноситься до читання як до серйозного процесу, а не тільки як до розваги. У цьому випадку допомагає складання учнями читацького автопортрета. Це завдання здається учням незвичайним, адже діти звикли до того, що в школі зазвичай «вердикт» виносить учитель і це не підлягає обговоренню, тому можливість розповісти про себе так, як хочеться їм, не обмежуючи себе ніякими рамками, крім теми, приваблює багатьох учнів.

Однак, це не означає, що учні прикрашають свої читацькі здібності, вони реально оцінюють їх. Крім того, їх автопортрети дуже часто нагадують читацьку автобіографію, але у шкільному віці, на наш погляд, це також необхідний етап усвідомлення себе як читача. Виконано це завдання було по-різному, залежно від здібності та бажання учня аналізувати свої читацькі досягнення та перспективи. Були відповіді, що склалися з кількох пропозицій: «Взагалі я не дуже люблю читати і читаю дуже рідко. Але якщо мені сподобалася якась книжка, я її прочитаю. Здебільшого я читаю щось, що задано в школі і то не все. Найчастіше мене змушують читати батьки. Вони роблять правильно» (Микита Л.).

Наведемо приклади ще кількох уривків із читацьких автопортретів слабких учнів: «Я не дуже люблю читати та читаю тільки те, що задають, бо змушують батьки. Коли мені не цікаво, я все одно читаю. Але нічого не розумію. А якщо цікаво, то я читатиму, поки не дочитаю. Але я не можу читати більше 45 хвилин на день. Коли я був маленький, перед сном тато читав мені казки. І поки тато не дочитає до кінця, я не засинав. Мені більше

подобається слухати, як хтось розповідає, чим я читатиму це сам» (Максим Ш.). Учні варто порадити слухати аудіокниги, що він і почав робити, згодом.

«Я почав читати у першому класі. Я читаю, коли мені нудно чи коли є вільний час і бажання. Зазвичай я читаю влітку, коли їду поїздом чи машиною... Зазвичай я читаю книжки Р.Стайна, я прочитав уже 24 його книжки. Художню літературу я читаю за шкільною програмою: коли цікаво, я читаю, а коли ні, читаю короткий зміст. Не знаю, чому, але мене весь час тягне читати книги Р.Стайна. Вони мені цікаві, я не відірвуся від книги, поки не прочитаю її. Вони-захоплюючі, але є художні твори, які мені цікаві, такі, як «Кайдашева сім'я», «Лісова пісня», «Тигролови». Я не назву себе хорошим читачем, але читаю багато, коли мені цікаво» (Максим Т.). Учень усвідомлює, що література, яку він полюбляє читати, невисокої якості й навіть не відносить її до художньої. Зауважимо, що до художній літературі він відносить твори І.Нечуя-Левицького, Лесі Українки, І.Багряного, тобто українських класиків).

«Я читав раніше уже багато книжок, тому що мені було цікаво. Починав читати дуже багато великих книжок, але прочитував одну п'яту їх змісту, бракувало терпіння. Але іноді прочитував і до кінця ті книги, які мали в собі елементи фантастики та жахів» (Євген М.); «Я трохи читаю, але люблю читати. Читання має багато своїх переваг, на відміну від кіно, у книзі можна уявляти і фантазувати. З жанрів мені більше подобаються фентезі та історичні книги. Дуже подобаються такі автори Толкієн, Селінджер. Улюблена книга – це «Володар перстнів» (Григорій І.). Як бачимо, хлопчик зізнається, що читає мало, але його вибір говорить про певний смак.

Однак деякі учні поставилися до цього завдання серйозніше, серед них були й ті, хто не був і не вважав себе добрим читачем: «Якщо бути чесною, я не можу сказати, що я ідеальний читач. Я не дуже багато читаю, проте, є твори, які залишили певний відбиток у мене в пам'яті. На сьогоднішній є 3

книги, які мені дуже сподобалися. Це «Лісова пісня» Лесі Українки «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського, «Тигролови» І.Багряного. Останню я прочитала, зовсім нещодавно, і вона справила на мене сильне враження. З першого розділу, з перших слів, розумієш, що ця книга не про веселощі, а навпаки, наповнена трагізмом. У певний життєвий період ця книга була мені дуже до речі. Тому вона і зайняла особливе місце у мене в душі. Я досить часто сиджу в Інтернеті та на різних інтернет-порталах, читаю афоризми та цитати. Про багато книг я дізнаюся саме завдяки цитатам і, природно, у мене з'являється бажання прочитати це твір цілком. Зараз я планую познайомитись із творчістю О.Кобилянської, Ремарка, Х.Мураками. Одним із моїх улюблених поетів є Ліна Костенко. Мені подобаються її вірші, мені здається, у її віршах читач шукає себе, свої проблеми.

В курсі 10-11 класу багато реалізму, який мені не подобається. Я не люблю читати твори про українську дійсність, про соціальні відносини. Мені більше до вподоби романтизм та сучасна література. В романтизмі почуття беруть гору над розумом, твори такого типу душевні, ліричні. А сучасна література цікава мені тому, що в нею відображається дійсність нашого життя, того, що оточує кожну людину. У таких творах можна знайти себе» (Валентина М.).

Були й роботи, де діти спробували серйозно оцінити себе як читача: «Про себе можу сказати, що багато читаю. Мені подобається читати. Насамперед, на це вплинула мама. Вона навчалася в університеті на філфаку і деякий час працювала у бібліотеці. Вона мені розповідала про прочитані нею книги, і я часто була у неї в бібліотеці. Пам'ятаю, мама принесла мені прочитати книгу В.Нестайка «В країні сонячних зайчиків», коли, мені було років 8. Це перша книга, яка справила на мене незабутнє враження. Я досі пам'ятаю її майже дослівно. Мама у мене взагалі дуже добре розуміється на літературі; знає, що треба читати. За її порадами я читаю книги, дивлюся фільми і ходжу до театру. Математика, фізика, хімія та інші точні науки не

для мене. Читати хороші книги, дивитися якісне кіно, малювати – ось що я люблю. І якщо книга цікава, то я заснути не зможу, доки не дізнаюся, чим усе скінчилося. Але будь-які детективи терпіти не можу. Мені подобаються французькі, англійські письменники, перевірені часом. Українських я теж люблю. Із сучасних мені подобаються Ліна Костенко, Макс Кідрук, Люко Дашвар. І, звісно, у мене з дитинства залишилися улюблені книги, які я досі перечитую. Взагалі книги я люблю про життя, де нічого не вигадано. Просто йдеться про життєві історії, показані переживання людей, їх емоції, почуття, думки. Також я люблю такі твори, над якими можна подумати, прочитавши які, замислюєшся про своє життя і намагаєшся щось змінити у собі. Таких я читала чимало. А оскільки я приймаю все близько до серця, то вони справили на мене величезне враження. Я й досі пам'ятаю ці книги. (...) Ну, а взагалі я пишаюся тим, що багато читаю. Я читаю не тільки з інтересу (хоча це в першу чергу), а через те, що розумію, що деякі речі не знати просто соромно» (Анастасія В.).

Одна учениця спробувала пояснити свою пристрасть до сучасної розважальної літератури: «У дитинстві мені дуже подобалися книжки. Вони були такі барвисті, цікаві... У п'ять років я навчилася читати. Я читала все, що бачила. Мені дуже подобалося, що я навчилася читати розуміти багато речей. З дитинства я звикла, що читаю тільки те, що мені подобається. Я не могла не дочитати книжку, якщо вона дуже цікава. Зараз я не читаю класичні твори, оскільки у мене є пристрасть тільки до тих письменників, які пишуть про те, що мені цікаво та лягає на душу, як бальзам. Мені подобаються Т.Шевченко, І.Франко, М.Рильський. Але деякі їхні твори бувають важкими для розуміння, тому я читаю сучасних письменників, твори яких мають один сюжет, прості й не залишають жодних думок, що терзають свідомість» (Вікторія Д.).

Як бачимо, учениця усвідомлює причини свого «однобокого» вибіру книг для читання. У неї переважає релаксуюче читання, як і в багатьох інших

її однолітків. Крім цього, ми ще раз переконуємось, що старшокласники здебільшого віддають перевагу творам масової літератури, які не завжди високохудожні. Цей факт підтверджує необхідність проведення уроків із сучасної літератури, для того, щоб підвищити рівень якості читання.

Однак завжди є ті, хто так чи інакше любить українську класику. Наведемо приклад одного з творів, написаного ученицею Анастасією М.: «Покажіть мені людину, яка не прагне вийти за межі свого власного життя, зіткнутися з різними областями навколишнього світу, зазирнути в його минуле, дізнатися про його майбутнє! Я вважаю, що серед нормальних людей таких немає, на решту ж зважати не будемо. Так виникає мрія про машину часу, але якщо уважніше придивитися, то на можна знайти вірніший і надійніший шлях пізнання життя, вже винайдений людством. Нам допоможуть твори художньої, науково-популярної літератури. Літературі доступний увесь світ, а нам, читачам, доступна література. Отже, через неї світ доступний і нам. Але література дає нам не лише знання про будь-які сторони життя, вона вводить нас в область, без якої саме життя втратило б для нас свою справжню ціну. Література показує нам цілі, які стоять перед нами, за які ми боремося, без них не було б руху вперед. Людина неспроможна жити без мети у житті. Вона думає про те, якими мають бути справжні люди, якими повинні бути стосунки між людьми, якими якостями вони повинні володіти.

Кожен вибирає свій шлях, своїх супутників, тобто близьких йому авторів, твори та літературні напрями. Наскільки цей вибір є правильним, судити не мені. Мабуть, немає на світі людини, яка б не любила казки. Їх люблять із самого дитинства, адже це наша перша книга. Хтось любить міфи, фольклор, фентезі; хтось читає твори, засновані виключно на реальних подіях, а хтось любить «бульварну» літературу. Смаки у всі різні. Я можу лише, розповісти про свій читацький вибір, свої скромні успіхи на шляху пізнання істини.

Але навіть мій власний вибір не обмежений одним напрямом. Тільки можу сказати точно: я дуже люблю читати. Люблю різні жанри. Це залежить і від манери письма автора, і від актуальності проблем, піднятих у творі, і від мого настрою перед початком читання. На жаль, мені не завжди вдається поєднувати читання книг та навчання. Після школи хочеться «просто тупо включити «телек» та ні про що не паритися».

Але як тільки у мене випадає вільний час (наприклад, канікули), я йду в «книжковий запій» і навіть можу кілька днів не виходити з дому, доки не прочитаю книгу до кінця. Останнім часом досить часто з'являються рецензії на книги. Повинна зізнатися, що це викликає у мене не зовсім позитивні емоції. Я занадто жадібна, і не хочу ділитися своїми думками про прочитані твори. А якщо й намагаюся це зробити, то виходить не так, як хочеться. Не залишає відчуття, що говориш щось не те. З такою ж проблемою я стикаюся, коли пишу вірші: наче щось не дає висловити все те, що хочеться. Емоції накопичуються всередині, але виплеснути їх назовні в бажаній формі не вдається. Але, можливо, моя проблема не тільки у цьому. Думки та переживання, викликані прочитаною, книгою, мені видаються чимось інтимним. А інтимним, як відомо, не діляться, або, може, тільки з друзями.

А взагалі в книгах я ціную гумор, обов'язково звертаю увагу на моральні аспекти. Я мрійливий реаліст, тому віддаю перевагу як фентезі, так і реалізму в літературі. Люблю читати про ровесників, не люблю читати про війну. Люблю книги не менше трьохсот сторінок (за умови, що книга подобається), тому що вважаю, що у невеликі твори вчитаєшся встигаєш, як вони закінчуються.

Як висновок просто хочу сказати, що для мене книга – невід'ємна частина мого життя, зовсім не розумію людей, які не читають нічого, крім журналів і зрідка гортають безглузді романчики. На мій погляд, такі люди втрачають частину свого безцінного життя, можливо, з часом багато хто з них одумається. Головне, щоби пізно не було».

Звісно, юнацький максималізм і наївність певною мірою характерні для цієї роботи, але головне – ми переконуємось у тому, що є ще діти, для яких книга означає багато, які читають «запоєм» і здатні замислюватись над тим, що й як вони читають, що для них означає читання взагалі. І це не поодинокий випадок. Той факт, що дівчинка, за власним зізнанням, не хоче ділитися прочитаним з усіма, не є негативним, оскільки підтверджується та пояснюється відомим французьким письменником та шкільним викладачем літератури Даніелем Пеннаком у його книзі «Як роман»: «Ми мовчимо про те, що прочитали. Насолоду від прочитаної книги ми найчастіше з ревнощами бережемо в таємниці. Наше мовчання – гарантія інтимності. Книга прочитана, але ми все ще у ній. Ми прочитали її – і мовчимо. Мовчимо, бо прочитали. ...читання не годиться для поверхневого спілкування, воно те, чим діляться. Але діляться далеко не відразу і з вибором» [37]. Тим паче цінним є те, що дівчинка розповіла своїй роботі (не випадково вона написала твір, а не захотіла висловитися усно).

Серед школярів є й такі, які дуже критично ставляться до себе як до читача, проте аналіз їх читацьких автопортретів та списків прочитаної за рік літератури говорить про досить високий рівень читацької культури.

Учениця 11-Б класу Олександра Б. пише: «Я люблю читати, але читаю не дуже часто, тому що в мене зазвичай мало вільного часу. І до того ж, щоб читання дійсно приносило задоволення, мені потрібна певна обстановка. Для кожної людини це щось своє. Я, наприклад, волю читати під легку, тиху, розслаблюючу музику, бажано без слів або мовою, якої я не знаю (щоб не відволікатися).

Я не люблю читати книги в інтернеті та слухати аудіокниги. Я можу поринути в атмосферу написаного повністю, тільки коли тримаю книгу у руках. Щодо фільмів, знятих за різними творами, то їх, я вважаю, потрібно дивитися, коли книга вже прочитана, бо коли читаєш книгу, герої, пейзажі та все інше видаються по-своєму. А після перегляду фільму в пам'яті

залишаються особи акторів, місця зйомок, декорації, і все це далеко не завжди збігається із власною уявою. І, звісно, коли починаєш читати книгу після перегляду фільму, в голові все плутається, і це дуже відволікає.

Мені подобається як література 20 століття, так і 19-го. У літературі 19 століття мені подобаються психологізм, філософські міркування. Але література 20 століття подобається більше, тому що мова творів мені ближча, немає нагромадження глибоких думок мало не в кожному реченні, як це часто можна побачити у творах літератури 19 століття. З письменників 20 століття особливо люблю М.Хвильового через те, що він писав правду про радянську владу і писав цю правду так, що бере за душу і залишає відчуття, що ти сам це пережив».

На основі учнівських читацьких автопортретів та творів можна виділити кілька способів виникнення інтересу до читання книг:

1. Поради однокласників, обговорення на уроці -> інтерес до конкретного твору -> інтерес до інших творів цього ж автора.

2. Інтерес до книги через інтерес до фільму -> порада вчителя -> інтерес до особистості письменника через знайомство з біографією -> інтерес до інших творів цього автора.

3. Інтерес до біографії на уроці літератури -> інтерес до книги -> повернення до біографії завдяки інтересу до особистості автора -> інтерес до інших творів цього автора.

Існує безліч інших варіантів виникнення інтересу до читання при зверненні до біографій письменників, які вже згадувалися нами.

Таким чином, внаслідок проведення уроків-дискусій з проблем читання учні змогли подивитися на себе як читача зі сторони, змогли відкрито поговорити про свої проблеми, висловити свою думку, яка була почута. У дискусіях брали участь навіть учні, які звикли відсиджуватися на уроках. Дітей приваблює в цій ситуації те, що їх небажання читати не сприймається як їхня особиста проблема, з якою вони повинні боротися самі або змиритися

з цим станом справ. Їм подобається те, що їх розуміють, їм допомагають зрозуміти ситуацію і, зрештою, на них просто звертають увагу як на самостійну особистість, цікавляться їхньою думкою незалежно від того, які вони мають оцінки у щоденнику.

На нашу думку, подібні уроки-дискусії допомагають учням відчутти значущість себе як читача, свідомо ставитися до вибору творів і зорієнтуватися у величезній кількості творів художньої літератури на полицях бібліотек, магазинів та в інтернеті. Безперечно, значною допомогою в цьому є знайомство з біографіями письменників, що відбувається на уроці або поза стінами школи, поради вчителя та однокласників. Читацький автопортрет, який використовувався під час уроків-дискусій, є типом тексту, формою читацької рефлексії (над читанням, над собою) та певним результатом роботи, якісним способом визначення рівня інтересу до читання. Тому ми вважаємо за можливе розглядати читацькі автопортрети учнів як один із показників рівня інтересу до читання.

2.4. Створення учнями презентацій біографій письменників

Сучасне суспільство існує у світі медіа (від англ. «засоби масової інформації») – системи масових комунікацій, що розширюється; «інформаційного» вибуху. Відповідно, мета освіти – формування особистості, здатної читати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчістю; засвоювати нові знання за допомогою медіа. Тому використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі є актуальною проблемою сучасної шкільної освіти [15].

Сучасний урок – це урок із використанням нових педагогічних технологій та інтерактивних методів. На сучасному уроці використовується техніка (комп'ютер, проектор, інтерактивна дошка). Практика показала, що такі уроки допомагають учням краще засвоювати матеріали предмета.

Доступна форма подання навчального матеріалу, створення ситуації успішності, доброзичлива атмосфера – все це допомагає учням краще засвоювати важкий та «сухий» матеріал підручника на уроці.

Сучасний урок – це передача суми відомостей тій чи іншій навчальній галузі, а виховання особистісних компетенцій учнів. Учень повинен самостійно здійснювати пошук інформації відповідно до поставленого завдання, вміти аналізувати інформацію, застосовувати отримані знання для вирішення проблем. Сучасний урок важко уявити без використання сучасних мультимедіа-технологій, що надають унікальні можливості для реалізації творчих ініціатив вчителя та учня. Доведено, що одночасний вплив на різні органи чуття людини у багато разів збільшує ефективність навчання.

Для реалізації сучасної мети освіти необхідно, щоб не тільки вчитель-предметник мав знання і міг застосовувати свої вміння в галузі ІКТ, а й учні мали знання і вміння в цій галузі. Для школярів сьогодні не є новим і невідомим ані робота з різними редакторами (наприклад, MS Word, MS Excel, Paint, MS Power Point), використання ресурсів Інтернету, ані комп'ютерне тестування. Спираючись на навички, що мають діти, вчитель може вводити у свої уроки різні форми використання ІКТ (робота з мультимедійними посібниками на різних етапах уроку, уроки з використанням комп'ютерної презентації, урок захисту проектних робіт, урок з використанням комп'ютерних форм контролю) [15].

У всіх випадках ІКТ виконує функцію посередника, який вносить зміни до комунікації людини з навколишнім світом. У результаті учень (а разом з ним вчитель) не тільки опановує інформаційні технології, а й вчиться відбирати, оцінювати та застосовувати найбільш цінні освітні ресурси та створювати власні медіатексти.

ІКТ значно розширює коло пошуку додаткової інформації під час підготовки до уроку. Через пошукові системи Інтернету можна знайти художні, літературознавчі тексти, біографічні матеріали, фотодокументи,

ілюстрації. З появою мультимедійних матеріалів (інтерактивних CD-дисків) відкрилася можливість включення до уроку фрагментів відеолекцій. Крім того, розширився вибір форм роботи із джерелами на уроці. Учні можуть самостійно отримувати біографічну та історіографічну інформацію у цікавій сучасній формі. Поєднання відео-, аудіо- та текстового матеріалу, комплексне висвітлення теми забезпечує більш глибоке занурення у матеріал, сприяє його творчому осмисленню, підвищує мотивацію до навчання.

При традиційних методах ведення уроку головним носієм інформації для учня виступає вчитель, він вимагає від учня концентрації уваги, зосередженості, напруження пам'яті. Не кожен учень здатний працювати у такому режимі. Психологічні особливості характеру, тип сприйняття дитини часто стають причиною неуспішності. При цьому сучасні вимоги до рівня освіченості не дозволяють зменшити обсяг інформації, необхідної для засвоєння учнем під час уроку.

Дуже важливо те, що на уроках з використанням ІКТ учень може працювати в індивідуальному режимі, просуваючись у розумінні матеріалу в своєму темпі, повертаючись, якщо це потрібно, або забігаючи вперед. Крім цього, комп'ютер лояльний до учнівських відповідей, він не супроводжує роботу учнів позитивними чи негативними коментарями, що розвиває їх самостійність та створює сприятливу соціально-психологічну атмосферу на уроці, надаючи їм впевненості у собі. Це, у свою чергу, є важливим чинником для розвитку їх індивідуальності. Необхідно відзначити, що комп'ютер знімає такий негативний психологічний фактор, як «страх відповіді». Відомо, що під час традиційних занять різні фактори (дефекти вимови, страх припуститися помилки, невміння вголос формулювати свої думки тощо) не дозволяють багатьом учням показати свої реальні знання. Залишаючись наодинці з дисплеєм, учень, як правило, не відчуває скутості й намагається проявити максимум своїх знань. Проте складність технічної

організації уроку, великі витрати часу лише на один вид роботи не дозволяють часто проводити уроки такого типу. Виникає необхідність пошуку нових форм використання цього матеріалу з великим ефектом.

Однією з таких форм є робота із презентацією. Презентація – форма подачі матеріалу у вигляді слайдів, на яких можуть бути представлені таблиці, схеми, малюнки, ілюстрації, аудіо- та відеоматеріали. Презентація може бути основою уроку, або лише частиною уроку, одним із його етапів; чи творчою роботою учня чи групи учнів [16].

У старших класах ЗЗСО необхідно практикувати створення учнями презентацій по біографіям та творчості різних письменників. Такі роботи можуть бути підсумковими з певної теми, творчим звітом про результати дослідницької роботи і т.п. Таким чином, в учнів формуються ключові компетентності, які висуваються державними стандартами освіти:

1. Вміння узагальнювати, аналізувати, систематизувати інформацію з певної теми.
2. Вміння працювати у групі, команді.
3. Вміння знаходити інформацію у різних джерелах.
4. Комунікативна компетентність.
5. Усвідомлення користі отриманих знань та вмінь.

У роботі із презентаціями здійснюється індивідуальний підхід до навчання, активніше йде процес соціалізації, самоствердження особистості, розвивається мислення та виникає інтерес до особистості письменника, чия творчість досліджується, до його творів.

Наведемо приклад використання учнівської презентації на одному з етапів уроку. Підготовка такого уроку ґрунтується на методі проєктів, в основі якого лежить педагогіка співробітництва. Такий урок літератури безперечно вимагає попередньої підготовки. Форма його організації така: клас ділиться на кілька груп, до кожної з них входять учні з різним рівнем знань. Групи отримують конкретні завдання. Представники групи готують

презентацію, щоб наочно, емоційно уявити своє завдання на уроці, підключаючи вигадку та фантазію.

Що ж дає самим учням навчання у співпраці?

1. Усвідомлення особистої участі та відповідальності за успіх роботи.
2. Усвідомлення творчої взаємозалежності членів групи.
3. Вміння вести, діалог, йти на компроміс, поважати думку інших.
4. Інтенсивне творче спілкування між учнями.

Безумовно, урок від початку і до свого завершення створюється під керівництвом педагога, який за необхідності допомагає учням розпочати роботу в групах, спостерігає за тим, як йде співпраця між дітьми, не втручаючись у хід обговорення, на проміжних етапах та наприкінці оцінює роботу учнів та співробітництво у групах.

Регулярне обговорення всією групою проміжних результатів роботи підвищує її ефективність. Саме тому методика створення проектних робіт активно використовується у практиці викладання літератури. Захист проектів проводиться у вигляді презентацій.

Проте створення презентації може виконуватись й одним учнем за його бажанням. Така індивідуальна робота учня також контролюється вчителем на проміжних етапах, коригується за необхідності та використовується як підсумковий контроль знань чи індивідуального творчого завдання, що має особливий успіх навіть у «слабких» учнів.

Створення учнями презентацій про біографію та творчість письменників може бути використане не тільки як підсумкова атестація, але й як випереджувальне індивідуальне завдання. Таке завдання може виконуватись не одним, учнем або групою, а учнем і вчителем спільно. Наприклад, якщо учень володіє ІКТ краще за вчителя, то він може взяти на себе технічну частину роботи, а вчитель – змістову, або навпаки. У будь-якому випадку, навіть якщо учень виконуватиме лише технічну частину роботи, йому доведеться ознайомитися зі змістом під час роботи та

підготовки до презентації на уроці. У презентацію можна включити відомості про історію створення творів, уривки з літературознавчих робіт і використовувати цей матеріал частково на уроках, присвячених цим творам письменника. Зміст залежить від тієї мети, яку вчитель поставить перед учнями при підготовці презентації, і від здібностей учнів. Матеріал вони з легкістю знаходять в інтернеті, але оскільки найчастіше відомості, розміщені в мережі, суперечать одні одним, то потрібна консультація, перевірка вчителем, рекомендації щодо використання інших джерел, крім інтернету.

Можливе також таке проведення уроку з використанням презентацій. 2-3 групи учнів (або окремих учнів) готують випереджувальне завдання – презентації про життя і творчість будь-якого письменника й виступають із захистом своїх робіт на уроці. Інші учні до цього уроку знайомляться з біографією письменника за підручником чи іншими джерелами. Після виступу весь клас аналізує плюси та мінуси кожного виступу: якість виконання презентації, наявність наочного матеріалу, повнота та доступність коментарів до слайдів. Класу ставляться запитання: які періоди життя та творчості найбільш повно відображені у презентації? Що б ви хотіли додати до розповіді про життя та творчість даного письменника? Що вас зацікавило у його біографії? Що лишилося незрозумілим? Далі учні обговорюють ці питання, і вчитель вносить свої пропозиції та зауваження [16].

Проведення підсумкового контролю знань з творчості письменників у формі презентацій учні сприймають із зацікавленням. Вони із задоволенням створюють презентації по біографії та творчості письменників, які вивчаються за програмою.

Як правило, старшокласники під час підготовки до презентації користуються матеріалами, знайденими в Інтернеті. Крім цього, також використовуються такі джерела інформації як статті або книги літературознавців та критиків про письменника та його творчість, довідкові видання та енциклопедії, матеріали, подані вчителем на уроках. Деякі учні

користуються також спогадами сучасників письменників під час створення своїх презентацій.

Слід зазначити, що при створенні презентацій учні використовують не тільки біографічні та літературознавчі відомості про письменників та їхні твори, а й цитують уривки з текстів або цілі тексти (поетичні). Для цього їм, безперечно, доводиться звертатися безпосередньо до творів, які вони також можуть знайти не лише у друкованому вигляді, а й на електронних носіях та в Інтернеті. На початковому етапі роботи вчителем дає посилання на сайти, присвячені творчості певних письменників, які містять, у тому числі, й тексти їхніх творів. Крім цього, вчитель рекондує й посилання на сайти, що містять аудіокниги та фільми за творами письменників, щоб полегшити пошук аудіо- та відеоматеріалів для презентацій. Використання подібних матеріалів у своїй роботі залежить від ступеня володіння учнем комп'ютерними технологіями і не є обов'язковою (тільки бажаною) умовою позитивної оцінки за презентацію.

Варто зазначити, що саме «слабкі» учні найяскравіше та найактивніше проявляють себе при створенні презентацій і просять дати їм випереджувальне індивідуальне завдання зі створення презентації про біографію та творчість письменника. Вони більш свідомо ставляться до результатів своєї роботи та її оцінки іншими учнями та вчителем. Саме вони частіше мають хороші навички пошукової діяльності й володіють високими навичками використання ІКТ. Вчителю необхідно направити їх пізнавальні інтереси в потрібне русло, що в результаті може призвести до розвитку такого різновиду пізнавального інтересу, як інтерес до читання художніх творів (цікавість до роботи - інтерес до особистості письменника - інтерес до його творів). Таким чином, виникне ланцюжок: читання інформації в Інтернеті під час пошукової діяльності -> читання текстів про письменників у ході роботи над презентацією -> читання (чи прослуховування) творів цих письменників.

На таких уроках слабші учні, які проводять свій вільний час біля комп'ютера, можуть реалізуватися, відчутти себе в більш комфортній обстановці, розкрити свої здібності, що сприяє підвищенню їх самооцінки, появі віри у свої сили, бажанню довести оточуючим (однокласникам та вчителю) наявність у них здібностей до цього предмета, і навіть виникненню чи зростанню інтересу до предмета загалом й особистості та творчості певного письменника зокрема. Таким чином, створення презентацій про біографії та творчість письменників сприяє виникненню інтересу до читання їх творів у традиційній формі або прослуховуванню аудіокниг.

ВИСНОВКИ

Проблема розробки проблеми розвитку інтересу до читання обумовлена як її соціальною значимістю, так і наявністю теоретичних та практичних передумов. До соціальних передумов можна віднести значний спад рівня читацької активності юнацтва, який пояснюється об'єктивними причинами розвитку суспільства. Теоретичними передумови виступають дослідження з вікової психології, психології художнього сприйняття та художньої творчості, з проблем літературного розвитку школярів, а також теоретичні роботи, присвячені вивченню біографій письменників у школі.

Актуальність проблеми розвитку інтересу до читання у старшому шкільному віці визначається тим, що саме у 10-11 класах закріплюється естетичне ставлення до мистецтва загалом та літератури до зокрема, отже, юнацький вік найбільш сприятливий для літературного розвитку.

Психологи, літературознавці, педагоги і методисти розглядають цю проблему з різних точок зору, шукають сучасні та нові шляхи її вирішення. Проте всі вони одностайні у твердженні, що формування й розвиток кола читання школярів, їх інтересу до читання – це цілеспрямований процес, який вимагає продуманої та обґрунтованої системи керівництва читанням.

Багатовікова історія розвитку біографічних жанрів, інтерес до художнього слова в суспільстві, різноплановість та багатогранність біографічних творів, їхня популярність у читачів, а також можливості, які надає вивчення біографій письменників для розвитку інтересу учнів до читання, стали причиною звернення до них під час уроків літератури.

Процес розвитку в учнів інтересу до читання був ускладнений тим, що в центрі творів, з якими знайомилися учні, знаходився не вигаданий герой, а реальна людина – письменник, чиї твори вивчалися в школі, письменник, про якого у дитини, можливо, вже склалося враження на основі того, що він чув та читав раніше. У зв'язку з цим було вирішити дві задачі – розвинути в учнів

інтерес до особистості цього письменника, а через інтерес до особистості перейти до розвитку інтересу до його творчості та читання його творів.

На підставі аналізу методичної та психолого-педагогічної літератури, а також з урахуванням сучасної ситуації з читанням школярів обґрунтовано необхідність та можливість використання методичної системи, що забезпечує розвиток інтересу до читання учнів щодо біографій письменників.

Методична система, спрямована на розвиток інтересу до читання учнів щодо біографій письменників, досягає мети, коли ґрунтується на таких методичних принципах, як рух від зацікавленості особистістю письменника (через факти його біографії) до інтересу до його творчості та вторинне звернення до біографії після вивчення творів; право вибору учнями джерела біографічних відомостей, автора біографічних текстів, форми подання та змісту біографічного матеріалу; паритетність вчителя та учня як читачів; забезпечення комфортності та успішності учнів, навіть не надто розвинених як читачі, під час вивчення літератури у старших класах.

Розвиток інтересу до читання у процесі вивчення біографії письменника відбувається за умови дотримання таких методичних умов: біографія як контекст вивчення будь-якого програмного твору; можливість актуалізації для учнів різних сторін життя письменника (наприклад, інтерес до його особистого життя) як спосіб розвитку інтересу до читання; можливість вибору учнями вивчення різних текстів біографій письменників; відбір біографічного матеріалу, який викликає яскравий емоційний відгук учнів на біографію, що є відправною точкою вивчення творчості письменника; посилення індивідуальної самостійної та групової роботи учнів з біографіями письменників; різноманітність форм вивчення біографії письменника, зокрема ІКТ.

Методична система засобів впливу на інтерес дочитання при вивченні біографій письменників може включати, крім традиційних уроків по біографіям письменників: 1) організацію обміну читацьким досвідом між

учнями, учнями і вчителем (діалогічна система співробітництва); 2) проведення дискусій з проблем читання; 3) створення учнями презентацій по біографіям та творчості різних письменників; 4) проведення педагогічних майстерень по біографіям письменників; 5) виконання завдань, які стимулюють розвиток інтересу до читання, та пов'язаних з можливим використанням біографій письменників; 6) складання довгострокових та короткострокових читацьких планів та ін.

Відбираючи матеріал щодо біографій письменників у процесі формування та розвитку інтересу до читання варто враховувати такі умови: а) врахування нерівномірності інтересу старшокласників до різних фактів біографії письменника; б) врахування індивідуальних особливостей та інтересів учнів, які можуть сприяти виникненню яскравого емоційного відгуку, співпереживання різним фактам біографії письменника; в) правдивість та об'єктивність у зображенні життя письменника, що передбачає знайомство учнів з різними точками зору на факти біографії; г) просту та зрозумілу мову тексту біографії; д) поєднання традиційних, інноваційних форм подачі матеріалу та самостійної роботи учнів.

Таким чином, запропонована методична система засобів впливу на розвиток інтересу до читання у процесі вивчення біографій письменників сприяє позитивній динаміці таких показників як наявність інтересу до особистості письменника, до його біографії, знання його біографії; наявність позитивних емоцій щодо процесу читання; наявність активних дій; реалізація бажання читати; наявність прагнення поділитися читацьким досвідом, участь у науково-дослідницької діяльності; розвиток творчих літературних здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданов Г. Соціологія вивчення інформаційних потреб читачів (Україна – Німеччина). *Вісн. кн. палати*. 2005. № 12. С. 21.
2. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи: Монографія. Ніжин: Видавництво НДУ ім. Миколи Гоголя, 2009. 351 с.
3. Борковський В.Д., Булавчук Л.М. Психологічні чинники та бібліотечно-педагогічні умови підвищення читацької активності та культури школярів. *Шкільна бібліотека*. 2006. № 7. С. 57-60.
4. Вахрамєєва О. Розвиток раціональної продуктивної компетентності на уроках української літератури. Інформаційний портал «Освіта.ua». Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/6513/>
5. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу. Монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.
6. Вишня О. Моя автобіографія. Письменники: вибр. Твори. К.Знання, 2019. 191 с.
7. Волошина Н. Й. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 8. С. 9-10.
8. Волошина Н.Й. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 8.
9. Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації. Монографія / за редакцією Р. Гром'яка. Тернопіль: Редакційновидавничий відділ ТНПУ, 2006. 286 с.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне: Волинські обереги, 2011. 522 с.

11. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ, Україна: Академія, 2007.
12. Демчук О.В. Життєпис письменника: Конспекти нестандартних уроків. К.: Педагогічна преса, 2002. 192 с.
13. Дениско Н. Нові тенденції вивчення біографії письменника: http://www.http://zarlit19.blogspot.com/2014/12/blog-post_74.htm
14. Державний стандарт базової середньої освіти. <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
15. Інтерактивні технології на уроках української словесності: конспекти уроків і методичні зауваги / укладач Р. Оришин. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 160 с.
16. Інтерактивні технології навчання / Пометун О. І., Пироженко Л. В., Коберник Г. І., Роєнко Л. М., Баліцька Н. Г. К.: Науковий світ, 2004. 86 с.
17. Ісаєва О.О. Актуальні питання організації літературної освіти. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2010. № 6. С. 2.
18. Калинець І. Знане і незнане про Антонича: матеріали до біографії Богдана Ігоря Антонича. 2-е вид., виправлене і доповнене. Львів: Друкарські куншти, 2011. 276 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Kalynets_Ihor/Znane_i_neznane_pro_Antonyc_ha.pdf?PHPSESSID=vajnnd7eemiipmi20924coags3
19. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
20. Кафлик О., Куц А. Методика вивчення життєпису письменників. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1406>
21. Концепція літературної освіти. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2011. № 4. С. 13.

- <https://docs.google.com/document/d/1281QvUUxOZ-SJBwT1hlp--ned7OeHokmm-JRbJV14xk/edit?hl=uk&pli=1>
22. Коченгіна М.В. Мовно-літературна освітня галузь: актуальні аспекти формування читацької компетентності учнів за новим Державним стандартом: Методичний посібник для вчителя початкової школи. Харків: ХАНО, 2019. 132 с.
23. Куцевол О.М. Життя і творчість письменника в дзеркалі «поетичної критики»: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2010. 280 с.
24. Літературознавча енциклопедія: У 2-х томах. Т. 1. / Автор-уклад. Ю.І.Ковалів. К.: ВЦ "Академія", 2007. 608 с.
25. Літературознавча енциклопедія: У 2-х томах. Т. 2. / Автор-уклад. Ю.І.Ковалів. К.: ВЦ "Академія", 2007. 624 с.
26. Луценко В. Ситуація успіху: психолого-педагогічні механізми й етапи організації. *Освіта регіону*. 2016. № 4. С. 232–236.
27. Мацько Л. І. Формування зразкового читача як проблема лінгводидактики і методики. *Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 94-100.
28. Медійний портал «НУШ» <https://nus.org.ua/redakcija/>
29. Новальська Т. Читання в Україні в новому столітті. *Вісн. кн. палати*. 2002. № 12. С. 21-24.
30. Овдійчук Л. Вивчення особи письменника. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 4. С. 4-6.
31. Овдійчук Л. Інтеграційне вивчення біографії письменника в контексті фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. *Освітні обрії*. 2020. № 2 (51). С. 137-140.
<https://ktipe.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/4850/5300>

32. Овдійчук Л. М. Вивчення життєпису письменника на уроках літератури (естетичний аспект). *Українська література*. 2013. № 11. С. 20.
33. Освітні технології: навч.-метод. посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
34. Островська Г. О. Взаємопов'язане вивчення учнями життєвого і творчого шляху письменника. *Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. С. 143-147.
35. Островська Г. Формування у студентів навичок відтворення світогляду і образу письменника при вивченні його біографії. *Science Rise: Pedagogical Education*. 2017. № 7 (15). С. 53–57.
36. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 384 с.
37. Пеннак Д. Як роман. https://nechytaiko.blogspot.com/2014/04/blog-post_17.html
38. Писарева О. До проблеми формування інтересу до читання на уроках зарубіжної літератури. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2018. Вип. 6. С. 322-329. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppsf_2018_6_48
39. Полювання на «Вальдшнепа». Розсекречений Микола Хвильовий / упоряд. Ю. Шаповал; передм.: Ю. Шаповал, В. Панченко. К.: Темпора, 2009. 296 с.
40. Презентації біографій українських письменників. https://svitliteraturu.com/load/prezentaciji/prezentaciji_z_ukr_lit/57
41. Пустовіт В. Ю. Методичні аспекти інноваційного вивчення біографії письменника в школі. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2016. № 20. С. 174- 177.

- 42.Свірська Ж. М. Дослідження світоглядних позицій автора як засіб впливу на особистість школяра. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: зб. наук. праць* / гол. ред. А. Козлов. К.: «НВП Інтерсервіс», 2013. Вип. 1. С. 159–167.
- 43.Степанишин Б. І. Вивчення особи письменника. *Дума про школу: Літературна освіта й естетичне виховання учнів 5-12 класів загальноосвітньої школи*. Рівне: «Формат-А», 2004. С. 177-198.
- 44.Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. К.: РВЦ «Проза», 1995. 256 с.
- 45.Тарануха Є. В. «Воля у неволі»: ліричне «Я» поезії В. Стуса як елемент переосмислення травматичного досвіду. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія»*. Вип. 78. С. 132-135.
- 46.Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенційно-діалогічна концепція. К.: Мілленіум, 2002. 320 с.
- 47.Тригуб І. А. Залучення біографічного контексту в процесі вивчення художнього твору. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи: збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя)* / за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л. О. Сущенко. Запоріжжя: АА Тандем, 2020. С. 61-62.
- 48.Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу ЗЗСО / О.Слоньовська, Н.Мафтин, Н. Вівчарик. К.: Літера ЛТД, 2018. 224 с.
- 49.Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу ЗЗСО / О.Авраменко, Л.Пархаренко. К.: Грамота, 2018. 256 с.
- 50.Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу ЗЗСО / А.Фасоля, Т.Яценко, В.Уліщенко та ін. К.: Педагогічна думка, 2018. 193 с.

51. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО / О.Авраменко. К.: Грамота, 2019. 256 с.
52. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО / А.Фасоля, Т.Яценко, В.Уліщенко та ін. К.: Оріон, 2019. 240 с.
53. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 класу ЗЗСО / О.Слоньовська, Н.Мафтин, Н. Вівчарик. К.: Літера ЛТД, 2019. 256 с.
54. Соломка Е. Т. Формування читацької компетентності учнів старших класів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2000. 20 с.
55. Фізер І. Філософія літератури / наук. ред. В. Моренець. К.: НаУКМА, 2012. 217 с.
56. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.
57. Хоменко Л. Читацькі інтереси та читацька активність школярів. *Психолог*. 2005. № 3. С. 5-6.

ДОДАТОК А

АНКЕТА ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1. Чи любите Ви у вільний час почитати цікаву книгу?

- так, люблю і читаю часто
- так, люблю, але читаю рідко, не вистачає часу
- ні, не люблю і не читаю зовсім

2. Назвіть причини, які заважають Вам читати?

- немає часу
- немає бажання
- не знаю, які книги можуть бути мені цікавими
- не знаю, де взяти цікаві книги
- не знаю, хто може порадити гарну книгу

3. Що змушує вас читати?

- цікавість
- потрібна додаткова інформація до уроку
- боюся отримати погану оцінку
- примушують батьки
- практичні міркування (книги про комп'ютери, про косметику, про здоровий спосіб життя і т.п.)

4. Чи читаєте Ви книги, які розповідають про життя видатних письменників, митців, історичних діячів і т.п.?

- так, читаю часто
- так, читаю, але зрідка, не вистачає часу
- ні, не читаю зовсім
- інше (що саме?)

5. Чи записані Ви до районних та/або міських бібліотек?

- так

- ні

6. Як часто ви відвідуєте бібліотеку?

- 1 раз на місяць та частіше
- 1 раз на кілька місяців
- не частіше, ніж 1 раз на рік
- не відвідую

7. Які книги Ви найчастіше берете у бібліотеці?

- книги за шкільною програмою
- українська класика, включаючи авторів ХХ ст.
- зарубіжна класика, включаючи авторів ХХ століття
- історичні романи
- поезія
- фентезі, наукова фантастика
- сучасна розважальна література (детективи, жіночі романи та ін.)
- книги, журнали, що розповідають про наукові дослідження та відкриття
- розважальні видання (комікси, рекламні журнали та ін.)
- книги, що розповідають про життя та творчість письменників, художників, музикантів

8. Чи читаєте Ви книги, що входять до шкільної програми з літератури?

- так, читаю всі необхідні книги повністю
- так, читаю все, але «по діагоналі», не весь твір
- читаю не всі книги, а вибірково
- читаю лише короткий зміст цих книг
- не читаю зовсім

9. Чи читаєте Ви книги, крім шкільної програми?

- так, постійно
- так, але зрідка
- ні, не читаю зовсім

10. Які книги Ви читаєте крім шкільної програми?

- крім програмних творів практично нічого не читаю
- українська класика, включаючи авторів ХХ століття
- зарубіжна класика, включаючи авторів ХХ століття
- книги про молодь
- книги молодих авторів
- поезія
- фентезі, наукова фантастика
- сучасна розважальна література (детективи, жіночі романи та ін.)
- книги, журнали, що розповідають про наукові дослідження та відкриття
- розважальні видання (комікси, рекламні журнали та ін.)

11. Про що (про які теми, проблеми) Ви хотіли б і могли прочитати книги?

12. Чи читаєте Ви книги про письменників, які вивчаються у школі?

- так, читаю
- так, читаю, але зрідка
- ні, не читаю зовсім

13. Які книги про письменників входять до Вашого кола читання?

- мемуари (спогади автора книги про своє життя, про когось чи про щось)
- спогади сучасників (наприклад, спогади сучасників Т.Шевченка про нього)
- художні твори про життя письменників, (наприклад, повісті, романи про життя письменників)
- науково-популярна література по біографіям письменників (статті і книги літературознавців, критиків, що описують і коментують реальні факти з життя письменників)
- науково-популярна література про їхню творчість (статті та книги літературознавців, критиків, присвячені аналізу творчості письменників)
- інше

14. Чи читаєте Ви твори письменників, що вивчається у шкільному курсі

літератури, але не входять до списку обов'язкової літератури?

- так, часто
- так, але зрідка
- ні, не читаю зовсім

15. Що спонукає Вас прочитати додаткову літературу про письменника, його творчість?

- ознайомлення з його біографією на уроці
- вивчення програмних творів цього письменника
- перед написанням твору по творчості цього письменника
- навчально-дослідницька робота
- нічого
- інше

16. При вивченні біографії історичних діячів та письменників, митців чи виникало у Вас бажання прочитати додаткову літературу про їхнє життя? На яких уроках?

- під час уроків української літератури, мови
- історії, суспільствознавства
- образотворчого мистецтва, музики
- іноземної мови
- географії, економіки
- математики, фізики, хімії
- ні, не виникало такого бажання

17. Про кого сам Вам хотілося б прочитати книгу додатково до програми?

18. Чи вдалося Вам знайти і прочитати книгу про особистість, що Вас зацікавила?

- знайти не вдалося
- знайшов, але не прочитав
- знайшов і прочитав

19. Чи виникає у Вас інтерес до біографії письменника та його творчості після перегляду кінофільмів або серіалів, поставлених за мотивами цих творів?

- так, відразу виникає бажання прочитати цей твір
- так, виникає бажання прочитати цей його твір та інші
- так, виникає бажання дізнатися більше про автора та його творчість
- ні, інтерес не виникає

20. Звідки Ви берете інформацію про біографіяї письменників та їхню творчість, необхідну для написання твору, доповіді чи реферату, для підготовки до тестів, контрольних?

- із статей та книг літературознавців та критиків про письменника та його творчість
- із довідкових видань, енциклопедій
- з підручників літератури
- з Інтернету
- з матеріалів, поданих на уроці у школі
- з «готових творів», «золотих творів», шпаргалок
- з художніх творів про життя письменника
- зі спогадів сучасників письменників
- з мемуарів
- з розповідей батьків
- з розповідей однокласників, друзів
- інше

ДОДАТОК Б

ТИПОЛОГІЯ БІОГРАФІЙ ПИСЬМЕННИКІВ, ЗАПРОПОНОВАНА С. ПАНІНИМ

В основу своєї класифікації автор поклав **наступні ознаки:**

- а) жанрово-видову характеристику;
- б) предмет зображення;
- в) форму авторської присутності в тексті;
- г) художні засоби творення життєпису;
- д) співвідношення «факт – вимисел»;
- е) місце і роль документа;
- ж) наявність художнього вимислу;
- з) композиційну структуру [6].

Біографії за жанрово-видовими ознаками:

- 1) біографія як історичний жанр, де життя приватної людини сприймається як відображення подій певного періоду, так звана «подієва біографія»;
- 2) біографія як описово-біографічний літературний жанр;
- 3) біографія як художньо-критичний літературний жанр;
- 4) пародії на жанр біографії.

Біографії за метою створення та функціональною спрямованістю:

- а) біографії ілюстративно-дидактичні;
- б) біографії-спогади;
- в) біографії-панегірики;
- г) біографії-некрологи;
- д) публіцистичні біографії;
- е) літературно-критичні біографії письменників;
- ж) біографії, орієнтовані масового читача, жанр белетристики;
- з) комбіновані біографії.

Біографії за предметом зображення:

- 1) біографії державних діячів, які прославили свої імена видатними справами;
- 2) біографії приватних осіб, які не залишили значного сліду в історії, але цікаві своєю особистісною долею;
- 3) історико-літературні біографії письменників.

Біографії за формою авторської присутності у тексті:

- 1) біографії з невираженою формою участі автора в тексті, коли описуються лише факти з життя героя, при цьому авторський коментар відсутній;
- 2) біографії з неявною формою авторської участі у тексті;
- 3) біографії з явною формою авторської участі у тексті.

Художніми засобами творення життєпису С. Панін вважає композицію та стиль. Маючи це на увазі та враховуючи співвідношення «документ – художня вигадка», він виокремлює:

- 1) біографії-розповіді, в яких автор переносить зміст історичних джерел без припущення вигадки в текст;
- 2) біографії-історичні оповідання, в яких автор по-своєму переказує життя людини, яка його цікавить, дозволяючи собі «доповнювати» своєю фантазією факти, не підтвержені історичними документами, але нічого не змінюючи у змісті історичного джерела;
- 3) біографії-критичні міркування, в яких автор припускає вираження свого ставлення до зображуваного ним предмета;
- 4) художньо-критична біографія, в якій автор вільно варіює історичні факти на свій розсуд, одночасно критично аналізуючи особистість свого героя та його справи.

Біографії за місцем та роллю документа в тексті:

1) документальні, тобто засновані на документах, які грають у структурі біографічного тексту основну роль, і навіть впливають на стиль автора;

2) документовані, тобто з документами, які не відіграють певної ролі у тексті, лише виконують допоміжну функцію.

За наявності художньої вигадки в тексті:

1) біографії, де вигадка повністю відсутня;

2) біографії, де вигадка присутня у тексті як допоміжний засіб для опису реальних подій, які не підтверджені архівними документами.

За типом композиції:

1) біографії з ланцюжковою композицією, коли життя героя зображується як ряд подій у хронологічній послідовності;

2) біографії з циклічною композицією, коли автор під час своєї книги повертається до сказаного раніше;

3) біографії з фрагментарною композицією, коли автором із життя героя вихоплюються окремі фрагменти;

4) біографії із композицією змішаного типу.

Виконала магістрантка
2 курсу групи ЗМФіл-62у

_____

підпис

Бас Л.П.

(прізвище та ініціали)

_____

_____

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри
к.філ.н., доцент

підпис

Кришчук В.Л.

(прізвище та ініціали)

Декан факультету

підпис

Парманько О.М.

(прізвище та ініціали)